

Perusasteen koulutuksen varassa olevien miesten ja naisten asema työmarkkinoilla

Artikkeli 8/2020

Artikkeli 8/2020

Kirjoittaja: Päivi Kankaanranta, tutkija, Akava

Avainsanat: koulutus, perusaste, työllisyys, työmarkkinat

Päivämäärä: 12.5.2020

Yhteenveto

Alle 40-vuotiaiden perusasteen koulutuksen suorittaneiden naisten työllisyysaste on matala verrattuna saman koulutustaustan miehiin. Tähän ryhmään kuuluvat naiset ovat lisäksi harvemmin työllisiä kuin saman ikäiset korkeammin koulutetut naiset.

Korkeintaan perusasteen suorittaneiden naisten työttömyysaste on korkeampi kuin miesten, mutta ero on pieni. Maaliskuussa 2020 alkaneen koronakriisin vuoksi työttömien ja lomautettujen perusasteen koulutuksen varassa olevien naisten määrä kasvoi suhteellisesti enemmän kuin miesten. Opiskelun, varusmiespalveluksen ja työkyvyttömyyseläkkeen lisäksi perheen hoitaminen on yleinen syy sille, että alle 40-vuotiaat naiset jättäytyvät työmarkkinoiden ulkopuolelle.

Artikkelin tulokset tukevat johtopäätöstä, että työmarkkinoiden polarisaation vuoksi matalasti kouluttautuneiden naisten työpaikkoja on kadonnut. Toisaalta hoivavastuu voi haitata korkeintaan perusasteen suorittaneiden naisten työllistymistä.

Akava Works

Akavan tiedontuotanto toimii nimellä Akava Works.

Akava Works tarjoaa monipuolisesti tietosisältöjä raportteina, selvityksinä ja tutkimuksina. Tavoitteenamme on lisäksi herättää yhteiskunnallista keskustelua erityisesti akavalaisille tärkeistä ja ajankohtaisista aiheista. Akava Works -sisällöt eivät ole Akavan virallisia kannanottoja.

Perusasteen koulutuksen varassa olevien miesten ja naisten asema työmarkkinoilla

Artikkeli 8/2020

Johdanto

Viime vuosikymmeninä työmarkkinat ovat polarisoituneet Suomessa. Työpaikkoja syntyy hyväpalkkaisille korkeaa osaamista vaativille ja matalapalkkaisille vähän koulutusta edellyttäville aloille (mm. Mitrunen 2013, Böckerman ja Vainiomäki 2014, Obstbaum ja Vanhala 2016 ja Maczulskij 2020). Keskipalkkaiset teollisuuden suorittavat työt ovat sen sijaan vähentyneet. Muun muassa OECD:n (2012) ja Maczulskij'n (2020) tulokset osoittavat, että polarisaatio heikentää korkeintaan perusasteen koulutuksen suorittaneiden mahdollisuuksia työllistyä. Epävarman työtilanteen vuoksi matalasti koulutettujen taloudellinen asema on haavoittuvainen (ks. Kankaanranta 2020).

Suomalaiset työmarkkinat ovat lisäksi jakautuneet voimakkaasti nais- ja miesvaltaisiin aloihin. Sukupuolen mukainen eriytyminen ulottuu ammatteihin asti siten, että samalla alalla työskentelevät miehet ja naiset hoitavat yleensä eri tehtäviä. Teknologisesta kehityksestä johtuva työn murros vaikuttaa siten eri tavalla miehiin ja naisiin.

Tässä artikkelissa selvitetään eroja perusasteen koulutuksen varassa olevien miesten ja naisten työmarkkina-asemassa. Analyysi syventää Husan (2020) tarkastelua, jossa kartoitettiin matalasti koulutettujen toimintaa yleisellä tasolla. Tämän artikkelin tarkastelu auttaa ymmärtämään, millaisin keinoin voidaan edistää korkeintaan perusasteen suorittaneiden työllisyyttä.

Korkeintaan perusasteen suorittaneiden miesten ja naisten pääasiallinen toiminta

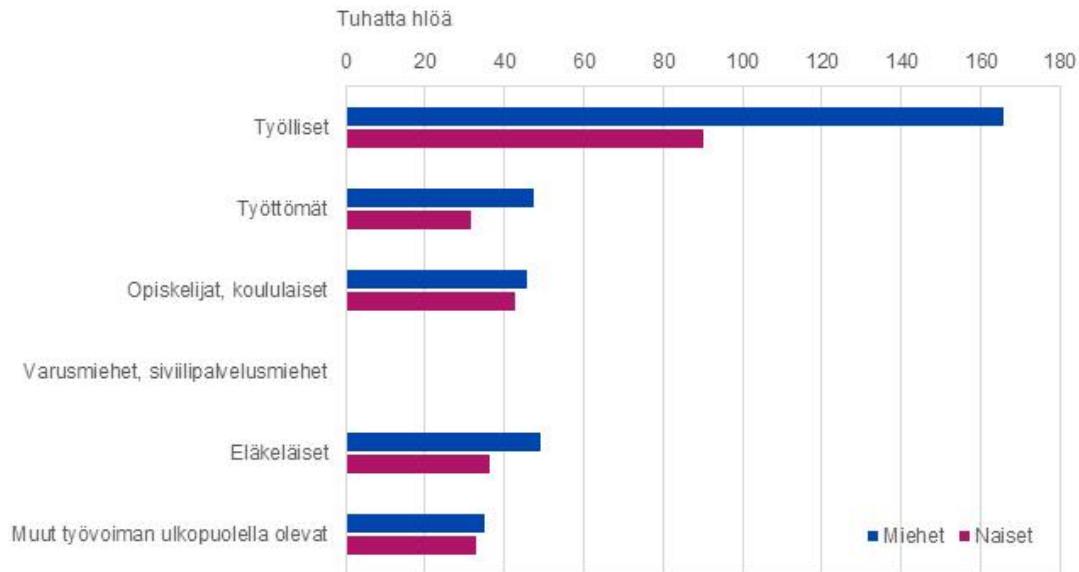
Tilastokeskuksen työssäkäyntitilaston mukaan korkeintaan perusasteen suorittaneita 18–64-vuotiaita oli vuoden 2017 viimeisellä viikolla yhteensä 577 000. Heistä miehiä oli 343 000 ja naisia 234 000 (taulukko 1). Sekä miehistä että naisista useimmat olivat työllisiä (kuvio 1). Työllisiä enintään perusasteen suorittaneita miehiä oli 166 000 ja naisia 90 000. Useimmat työlliset miehet olivat 45–54-vuotiaita. Työllisiä naisia taas on eniten ikäryhmässä 55–64-vuotiaat.

Työttöminä työnhakijoina, opiskelijoina ja eläkkeellä oli likimain yhtä monta miestä (46 000–49 000). Opiskelevia naisia oli jonkin verran enemmän, 43 000, kuin työttömiä työnhakijoita (31 000) ja eläkeläisiä (36 000). Työvoimakoulutuksessa vuoden viimeisellä viikolla olevat määritellään työssäkäyntitilastossa opiskelijoiksi.

Muun työvoiman ulkopuolelle kuuluvaksi määritellyn henkilön toiminnasta vuoden viimeisellä viikolla ei ole saatu tietoa. Toinen peruste luokittelulle on, että tähän ryhmään kuuluvan henkilön toimintaa ei voida kuvailla niillä kriteereillä, joilla tutkittavat luokitellaan muihin luokkiin työssäkäyntitilastossa. Korkeintaan perusasteen suorittaneista ryhmään muut työvoiman ulkopuolella olevat kuului 35 000 miestä ja 33 000 naista vuoden 2017 viimeisellä viikolla. Vaikka tässä ryhmässä oli melkein yhtä paljon miehiä ja naisia, suhteellisesti suurempi osuus naisista kuuluu tähän monimuotoiseen joukkoon kuin miehistä (14 prosenttia verrattuna 10 prosenttiin). Eniten ryhmään muut työvoiman ulkopuolella olevat kuuluvia miehiä ja naisia on ikäluokassa 25–34-vuotiaat (10 000 miestä ja 12 000 naista).

Taulukko 1. Korkeintaan perusasteen suorittaneiden pääasiallinen toiminta iän ja sukupuolen mukaan, lukumäärä ja suhteellinen osuus (Työssäkäyntitilasto 2017, Tilastokeskus)

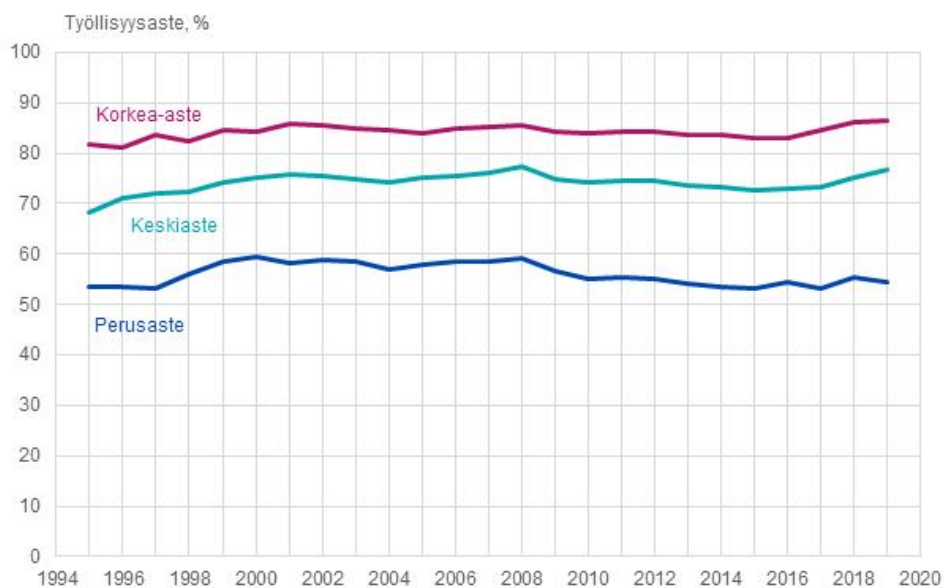
	Yht. 18–64	18–24	25–34	35–44	45–54	55–64
Miehet						
Työlliset	166 (48 %)	20 (27 %)	36 (53 %)	37 (60 %)	38 (61 %)	35 (45 %)
Työttömät	47 (14 %)	6 (8 %)	12 (17 %)	9 (15 %)	10 (16 %)	10 (13 %)
Opiskelijat, koululaiset	46 (13 %)	35 (49 %)	6 (9 %)	3 (4 %)	1 (2 %)	0 (0 %)
Varusmiehet, siviilipalvelusmiehet	1 (0 %)	1 (1 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)
Eläkeläiset	49 (14 %)	3 (4 %)	5 (7 %)	5 (8 %)	8 (13 %)	29 (37 %)
Muut työvoiman ulkopuolella olevat	35 (10 %)	8 (11 %)	10 (14 %)	8 (13 %)	6 (9 %)	4 (5 %)
Yhteensä	343 (100 %)	72 (100 %)	68 (100 %)	61 (100 %)	63 (100 %)	78 (100 %)
Naiset						
Työlliset	90 (39 %)	8 (16 %)	15 (30 %)	14 (42 %)	19 (52 %)	24 (40 %)
Työttömät	31 (13 %)	4 (7 %)	7 (14 %)	6 (19 %)	6 (17 %)	8 (14 %)
Opiskelijat, koululaiset	43 (18 %)	31 (61 %)	14 (27 %)	3 (9 %)	1 (4 %)	0 (0 %)
Varusmiehet, siviilipalvelusmiehet	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)
Eläkeläiset	36 (16 %)	2 (4 %)	3 (6 %)	3 (9 %)	5 (14 %)	23 (40 %)
Muut työvoiman ulkopuolella olevat	33 (14 %)	6 (13 %)	12 (23 %)	7 (21 %)	7 (12 %)	3 (6 %)
Yhteensä	234 (100 %)	50 (100 %)	52 (100 %)	33 (100 %)	36 (100 %)	59 (100 %)

Kuvio 1. Korkeintaan perusasteen suorittaneiden 25–64-vuotiaiden pääasiallinen toiminta sukupuolittain (Työssäkäyntitilasto 2017, Tilastokeskus)

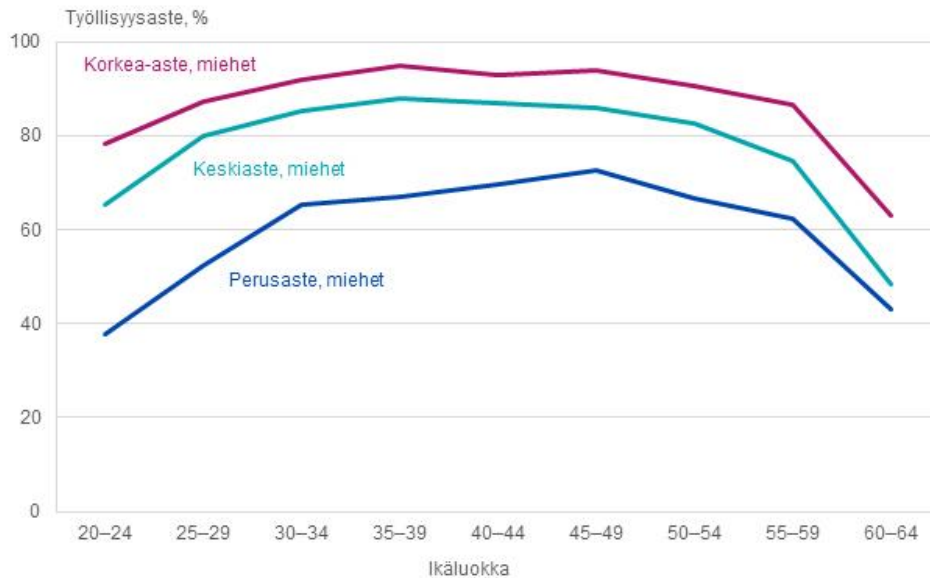
Työllisyystilanne sukupuolittain

Pelkän perusasteen suorittaneiden 25–64-vuotiaiden työllisyysaste on matalampi kuin korkeammin koulutautuneiden työllisyysaste (kuviot 1 ja 2). Matalasti koulutautuneiden työllisyysaste kasvoi 1990-luvun puolesta välistä 2000-luvun alkuun. Vuosituhannen alkuvuodet työllisyysaste pysytteli vakaasti 60 prosentin tuntumassa vuoden 2008 finanssikriisin asti. Tämän jälkeen työllisyysaste laski siten, että vuonna 2019 se oli 54 prosenttia. Perusasteen suorittaneiden työllisyysaste vaikuttaa jääneen pysyvästi matalammalle tasolle. Korkeammin koulutettujen työllisyysasteet puolestaan nousivat vuonna 2019 finanssikriisiä edeltäneelle tasolle.

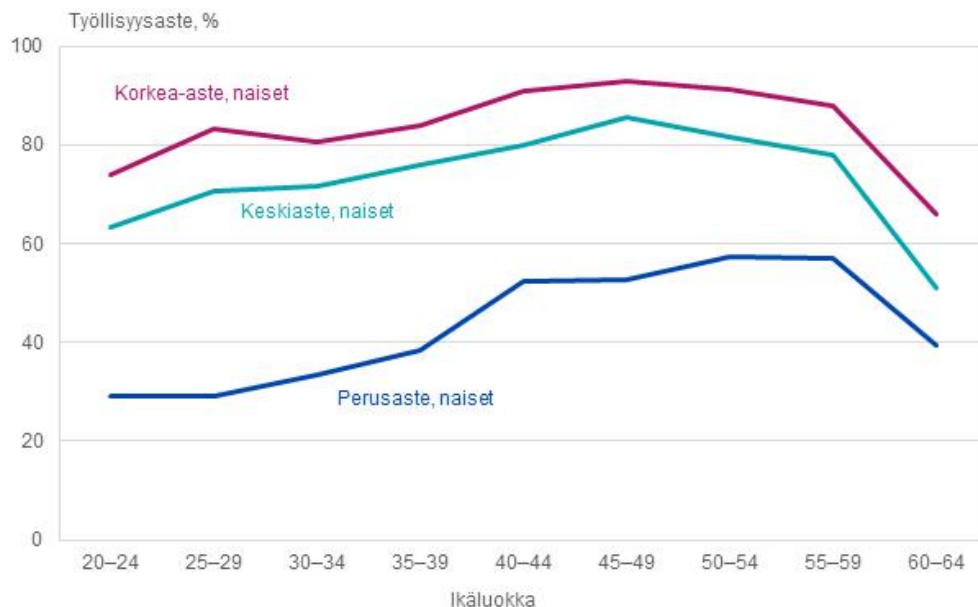

Kuvio 2. Työllisyysaste koulutusasteittain 1995–2019 (Employment and unemployment (LFS), Eurostat)

Koulutusasteiden väliset työllisyserot ovat erilaisia miehillä ja naisilla (kuviot 3 ja 4). Korkeintaan perusasteen suorittaneiden miesten työllisyysaste eroaa korkeammin kouluttautuneiden työllisyysasteesta kaikissa ikäluokissa vähemmän kuin naisten työllisyysaste. Naisten työllisyysaste on merkittävästi pienempi kuin korkeammin kouluttautuneiden työllisyysaste lukuun ottamatta vanhinta, 55–64-vuotiaiden ikäluokkaa. Nuorten, 20–39-vuotiaiden, perusasteen varassa olevien naisten työllisyysaste on erityisen matala verrattuna korkeammin koulutettujen samanikäisten naisten työllisyysasteeseen.

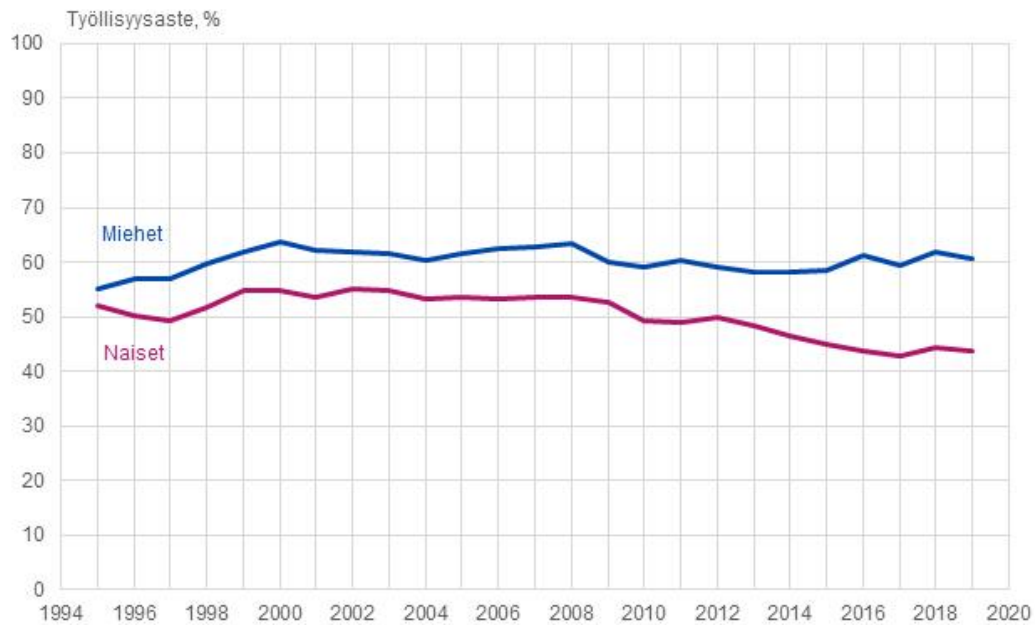

Kuvio 3. Miesten työllisyysaste koulutusasteittain iän ja sukupuolen mukaan 2019 (Employment and unemployment (LFS), Eurostat)

Kuvio 4. Naisten työllisyysaste koulutusasteittain iän ja sukupuolen mukaan 2018 (Employment and unemployment (LFS), Eurostat)

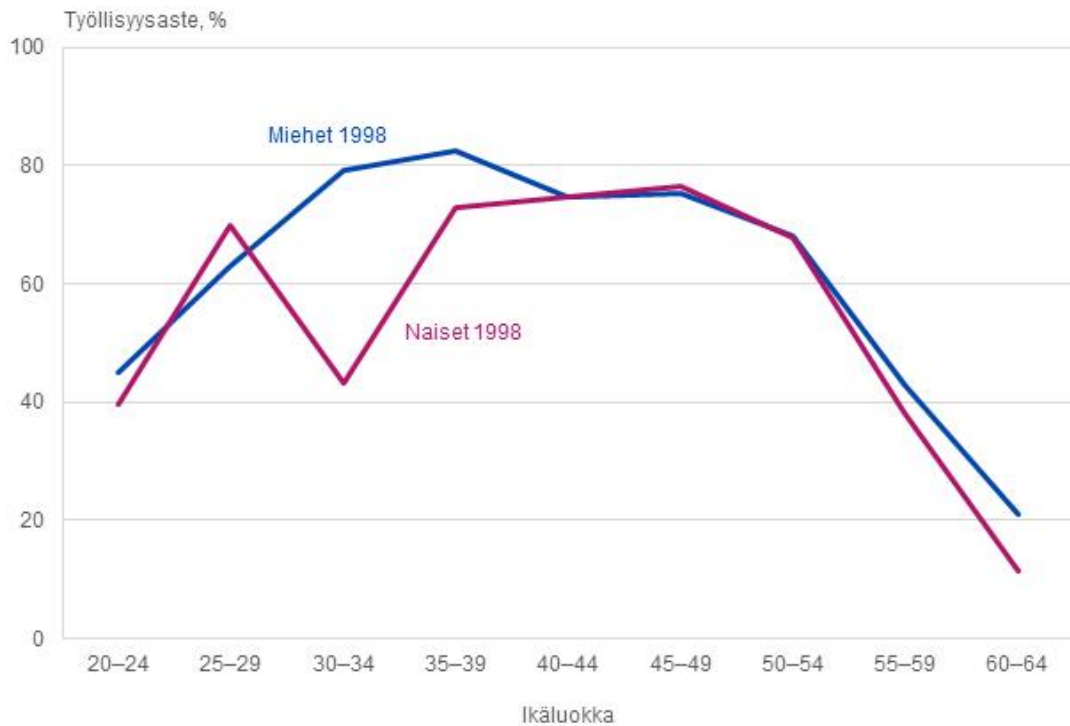
Perusasteen koulutuksen varassa olevien työllisyysasteen heikon kehityksen taustalla on ennen kaikkea muutokset naisten työllisyydessä. Matalasti kouluttautuneiden miesten työllisyysaste on ollut suhteellisen vakaa finanssikriisin jälkeiset vuodet (kuvio 5). Vuonna 2019 heidän työllisyysasteensa oli 61 prosenttia. Korkeintaan perusasteen suorittaneiden naisten työllisyys on sen sijaan heikentynyt. Heidän työllisyysasteensa oli 44 prosenttia vuonna 2019, joka on 10 prosenttiyksikköä vähemmän kuin vuonna 2008.

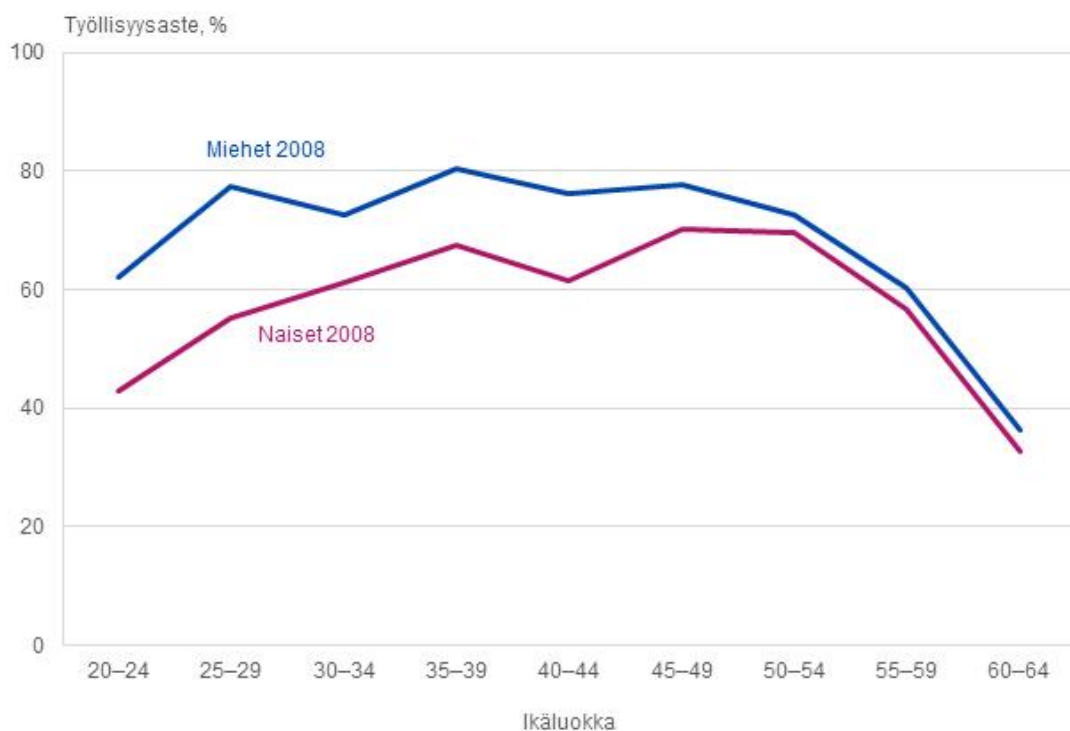
Kuvio 5. Korkeintaan perusasteen suorittaneiden työllisyysaste sukupuolittain 1995–2019 (Employment and unemployment (LFS), Eurostat)

Perusasteen varassa olevien naisten huonontuneen työllisyystilanteen taustalla on osin muutos siinä, miten työlliset määritellään (Kambur ja Pärnänen 2017). Ennen vuotta 2008 Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksessa, johon kuviossa 5 esitetyt Eurostatin tiedot perustuvat, työllisiksi luettiin henkilöt, jotka olivat tehneet tutkimusviikolla vähintään tunnin töitä. Lisäksi työllisiksi luokiteltiin vanhempainvapaan vuoksi toistaiseksi töistä poissa olevat, jos heillä oli voimassa oleva työsuhde. Vuoden 2008 jälkeen perhevapaalla olevia ei ole enää määritetty työllisiksi. Tämä määritelmämuutos on vaikuttanut erityisesti nuorten naisten työllisyysasteeseen, koska he pitävät suurimman osan vanhempainvapaista.

Vuonna 1998 perusasteen suorittaneiden miesten ja naisten työllisyysasteet erosivat selvästi toisistaan ainoastaan 30–39-vuotiaiden ryhmässä (kuvio 6). Kaikissa muissa ikäluokissa työllisyysasteet olivat lähes samat. Ikäluokassa 20–24-vuotiaat naisten työllisyysaste oli korkeampi kuin miesten. Kymmenen vuotta myöhemmin, määritelmämuutoksen käyttöönoton jälkeen, korkeintaan perusasteen suorittaneiden naisten työllisyysaste oli kaikissa ikäluokissa pienempi kuin miesten työllisyysaste (kuvio 7). Ero naisten ja miesten työllisyysasteissa oli sitä suurempi, mitä nuoremmista työntekijöistä oli kyse.

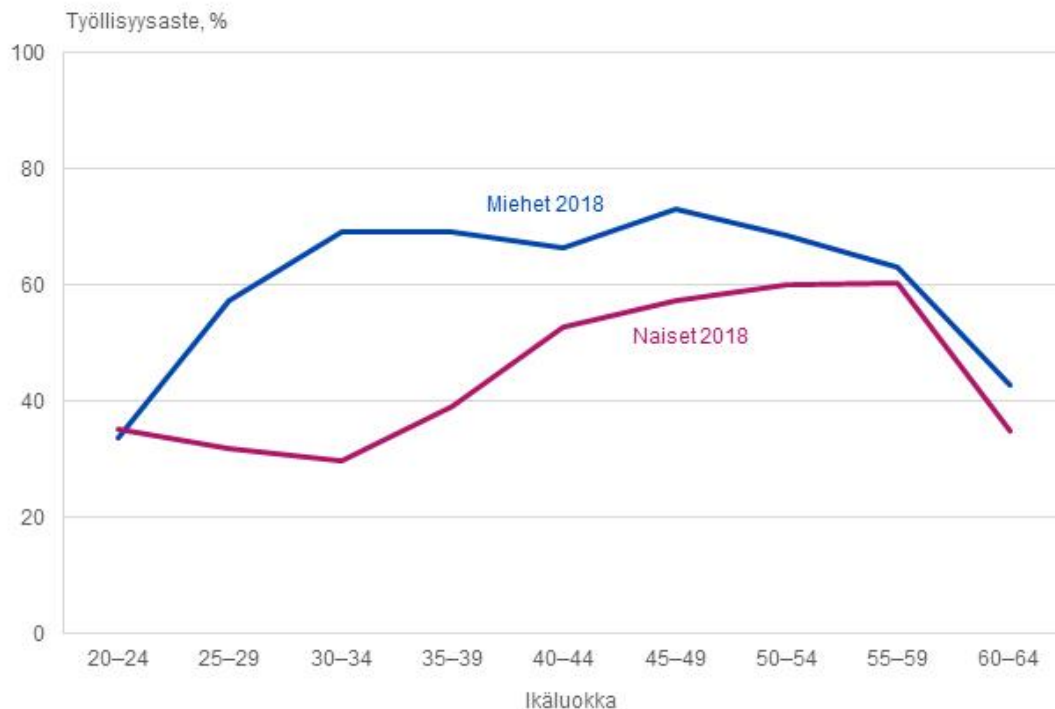

Kuvio 6. Korkeintaan perusasteen suorittaneiden työllisyysaste iän ja sukupuolen mukaan 1998 (Employment and unemployment (LFS), Eurostat)

Kuvio 7. Korkeintaan perusasteen suorittaneiden työllisyysaste iän ja sukupuolen mukaan 2008 (Employment and unemployment (LFS), Eurostat)

Vuonna 2008 perusasteen koulutuksen varassa olevien miesten ja naisten työllisyysasteita kuvaavat ikäprofiilit olivat muodoltaan samanlaisia. Vuonna 2018 käyrät olivat lähes peilikuvia toisilleen 20–59-vuotiailla (kuvio 8). Erityisesti nuorten 25–39-vuotiaiden miesten ja naisten välinen ero työllisyysasteessa kasvoi merkittävästi kymmenessä vuodessa. Perusasteen suorittaneiden 20–24-vuotiaiden miesten ja naisten työllisyysasteet olivat melkein yhtä suuret vuonna 2018 (miehet 34 prosenttia, naiset 35 prosenttia). Seuraavissa nuoret aikuiset sisältävissä ikäluokissa miesten työllisyysaste parani aina ikäluokkaan 30–34-vuotiaat asti, naisten heikkeni. Koska työlliset määriteltiin samalla tavalla vuosina 2008 ja 2018, työelämän muutosten on selitettävä perusasteen koulutuksen varassa olevien miesten ja naisten erilaista työllisyyskehitystä. Suomessa ovat lisääntyneet korkea osaamista vaativat asiantuntijatehtävät ja vähän koulutusta edellyttävät palvelutehtävät viime vuosikymmeninä (mm. Mitrunen 2013, Böckerman ja Vainiomäki 2014, Obstbaum ja Vanhala 2016 ja Maczulskij 2020). Teollisuuden suorittavia työpaikkoja on samaan aikaan kadonnut. Maczulskij'n (2020) mukaan työn murroksen vuoksi suorittavaa teollisuustyötä tehneiden pelkän perusasteen suorittaneiden naisten on ollut vaikea työllistyä uudelleen. Heillä on suuri riski päätyä pitkäaikaistyöttömiksi. Osaamisen päivittäminen on siten erityisen tärkeää matalasti kouluttautuneille naisille.

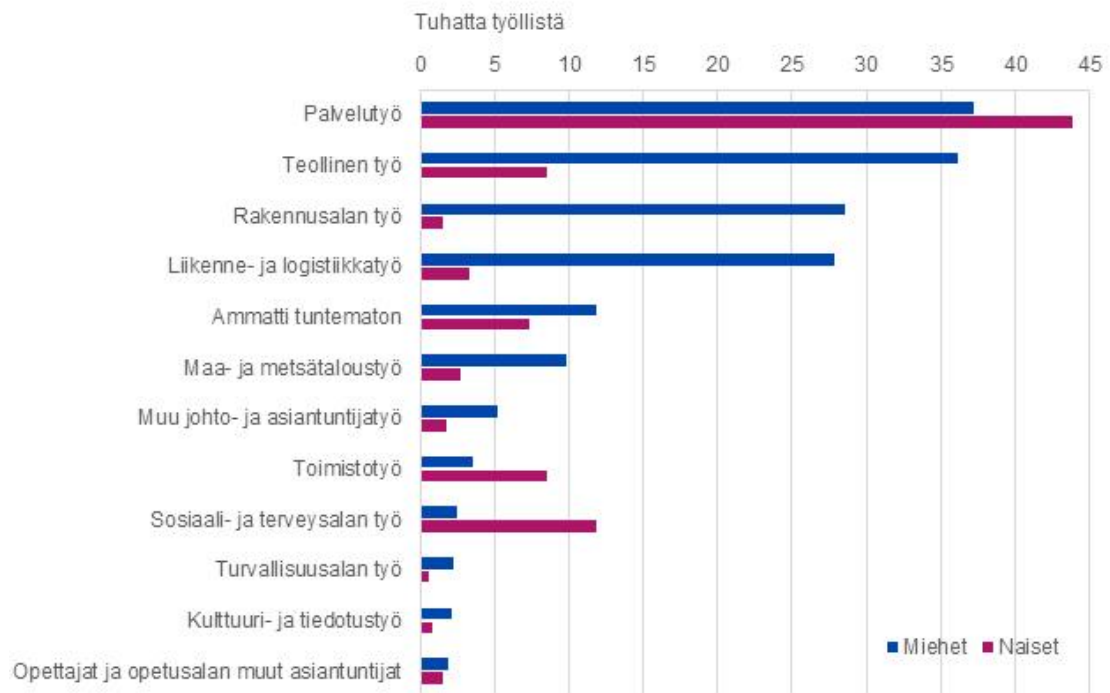

Kuvio 8. Korkeintaan perusasteen suorittaneiden työllisyysaste iän ja sukupuolen mukaan 2018 (Employment and unemployment (LFS), Eurostat)

Työllisten miesten ja naisten ammatit

Suomalaisille työmarkkinoille tyypilliseen tapaan korkeintaan perusasteen suorittaneet työlliset miehet ja naiset toimivat pääosin erilaisissa ammateissa (kuvio 9). Miehiä työskentelee eniten palvelutehtävissä (37 300 miestä), teollisuudessa (36 100 miestä), rakennusalan tehtävissä (28 600 miestä) sekä liikenne- ja logistiikka-alan tehtävissä (27 800 miestä).

Matalasti kouluttautuneiden naisten tehtävät ovat keskittyneet voimakkaasti palveluihin. Työllisistä, korkeintaan perusasteen suorittaneista naisista 43 800 toimii palveluammattissa. Tässä ryhmässä on 48 prosenttia kaikista työllisistä korkeintaan perusasteen suorittaneista naisista. Muita matalasti koulutetuille naisille tyypillisiä töitä ovat sosiaali- ja terveysalan tehtävät (11 900 naista), teollinen työ (8 500 naista) ja toimistotyöt (8 500 naista). Vaikka teollinen työ on yksi naisten suurimmista ammattiryhmistä, työllisistä perusasteen suorittaneista naisista näissä tehtävissä toimii vain 9 prosenttia. Matalasti kouluttautuneista työllisistä miehistä teollisuustyötä sen sijaan tekee 21 prosenttia.

Kuvio 9. Korkeintaan perusasteen suorittaneiden työllisten ammatit sukupuolen mukaan vuonna 2017 (Opetushallinnon tilastopalvelu Vipunen)

Yksityiskohtaisempi tarkastelu osoittaa, että korkeintaan perusasteen suorittaneiden miesten yleisin ammatti on rakennustyöntekijä (taulukko 2). Miehet toimivat usein myös maaliikennetyöntekijöinä ja -yrittäjinä, kauppiaina ja myyjinä sekä varastotyöntekijöinä ja huolitsijoina. Suhteellisen usean perusasteen suorittaneen miehen ammatista ei ole saatavilla yksityiskohtaista tietoa.

Taulukko 2. Korkeintaan perusasteen suorittaneiden työllisten miesten ja naisten yleisimmät ammattiryhmät vuonna 2017 (Opetushallinnon tilastopalvelu Vipunen)

Ammattiryhmä	Työllisten määrä
Miehet	
Rakennustyöntekijät	22 923
Maaliikennetyöntekijät ja -yrittäjät	18 219
Ammatti tuntematon	11 886
Kauppiaat ja myyjät	11 325
Varastotyöntekijät ja huolitsijat	9 225
Koneasentajat	7 254
Ravitsemisalan työntekijät	6 054
Maatalousyrittäjät ja -työntekijät	5 841
Metallityöntekijät	5 697
Siivoustyöntekijät	5 595
Yhteensä	168 993
Naiset	
Siivoustyöntekijät	14 709
Kauppiaat ja myyjät	13 275
Sosiaalialan työntekijät ja ohjaajat	9 921
Ravitsemisalan työntekijät	7 812
Ammatti tuntematon	7 311
Taloushallinnon toimistotyöntekijät	4 920
Muut toimistotyöntekijät ¹	2 904
Muut palvelutyöntekijät ²	2 763
Varastotyöntekijät ja huolitsijat	2 052
Elintarviketyöntekijät	1 779
Yhteensä	92 322

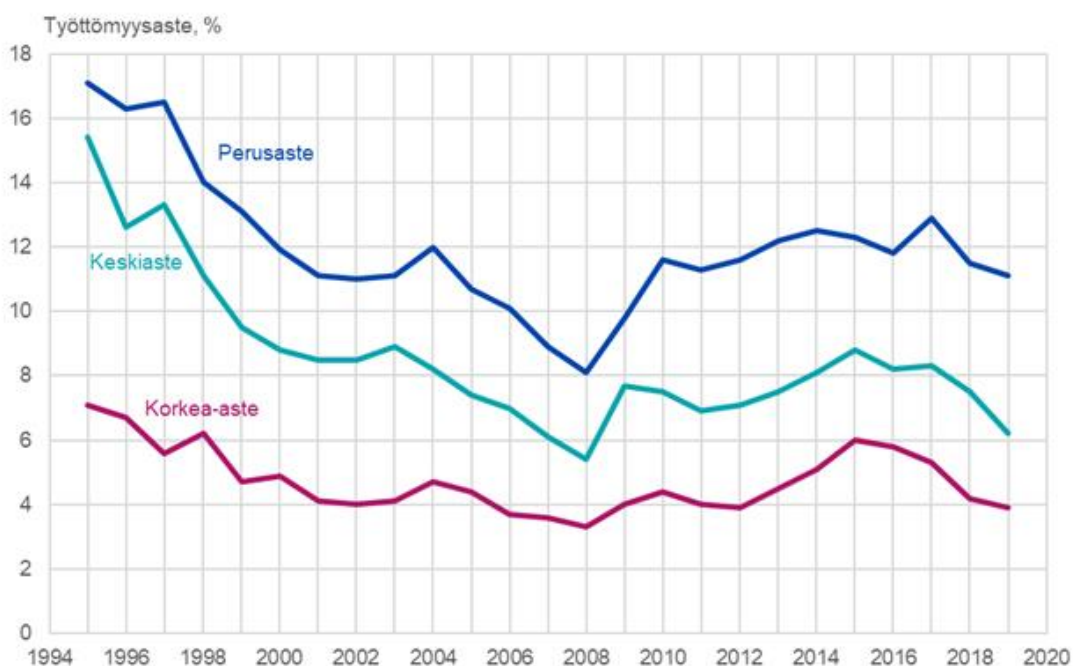
¹ Toimistotyötä tekeviä ammattiryhmiä ovat taloushallinnon toimistotyöntekijät, muut toimistotyöntekijät sekä toimistotyön asiantuntijat ja esimiehet.

² Palvelutyötä tekeviä ammattiryhmiä ovat isännöitsijät ja kiinteistötyöntekijät, siivoustyöntekijät, kauppiaat ja myyjät, kaupan alan asiantuntijat ja johtajat, ravitsemisalan työntekijät, majoitus- ja ravitsemisalan asiantuntijat ja johtajat, matkapalvelutyöntekijät, kauneudenhoitotyöntekijät ja muut palvelutyöntekijät.

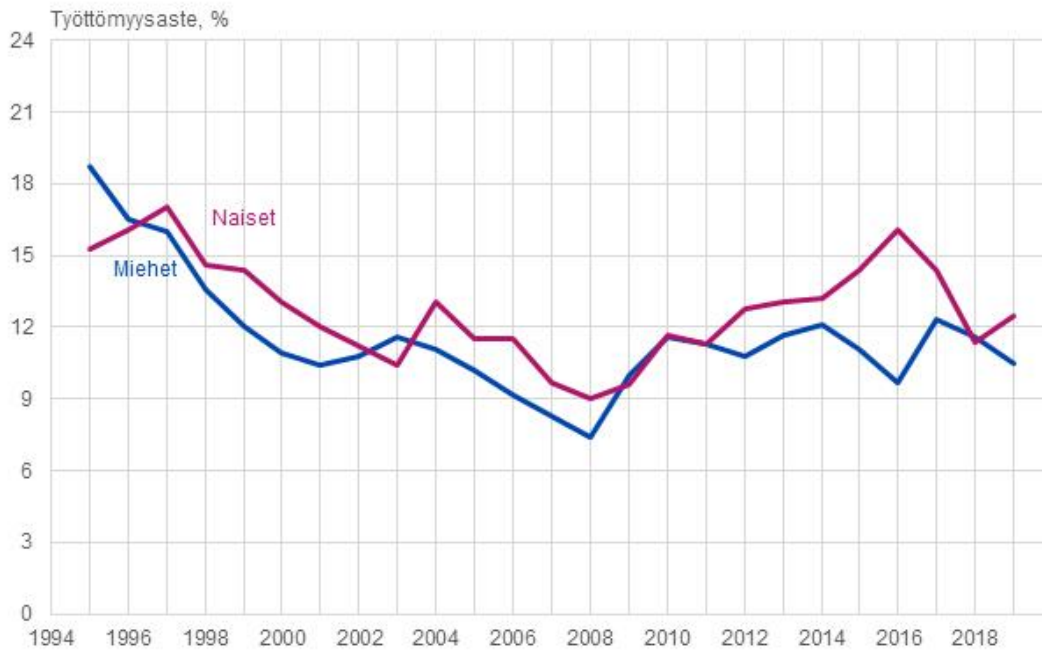
Korkeintaan perusasteen suorittaneet naiset toimivat useimmiten siivoustyöntekijöinä (taulukko 2). Muita yleisiä matalasti kouluttautuneiden naisten ammatteja ovat kauppiaat ja myyjät, sosiaalialan työntekijät ja ohjaajat sekä ravitsemisalan työntekijät. Miehet työskentelevät yleisesti suorittavissa tehtävissä, mutta korkeintaan perusasteen suorittaneet naiset työskentelevät jonkin verran myös toimistotöissä. Samaan tapaan kuin miesten osajoukossa matalasti kouluttautuneiden naisten ammattista ei useissa tapauksissa ole saatavilla täsmällistä tietoa.

Työttömyys ja lomautukset

Korkeintaan perusasteen suorittaneet ovat useammin työttömiä kuin korkeammin koulutetut (kuvio 10). Perusasteen suorittaneiden 25–64-vuotiaiden työttömyysaste oli 11 prosenttia vuonna 2019. Työttömyysaste laski 9 prosenttiyksikköä 1990-luvun puolivälin lukemista vuoden 2008 finanssikriisiin asti. Finanssikriisin vuoksi työttömyysaste nousi ja asettui lopulta usean vuoden ajaksi uudelle tasolle. Vaikka työttömyysaste kääntyi laskuun vuonna 2018, se oli edelleen vuotta myöhemmin korkeampi kuin ennen finanssikriisiä. Perusasteen suorittaneet naiset ovat hieman yleisemmin työttömiä kuin miehet (kuvio 11). Naisten työttömyysaste oli 13 prosenttia vuonna 2019 ja miesten 11 prosenttia.

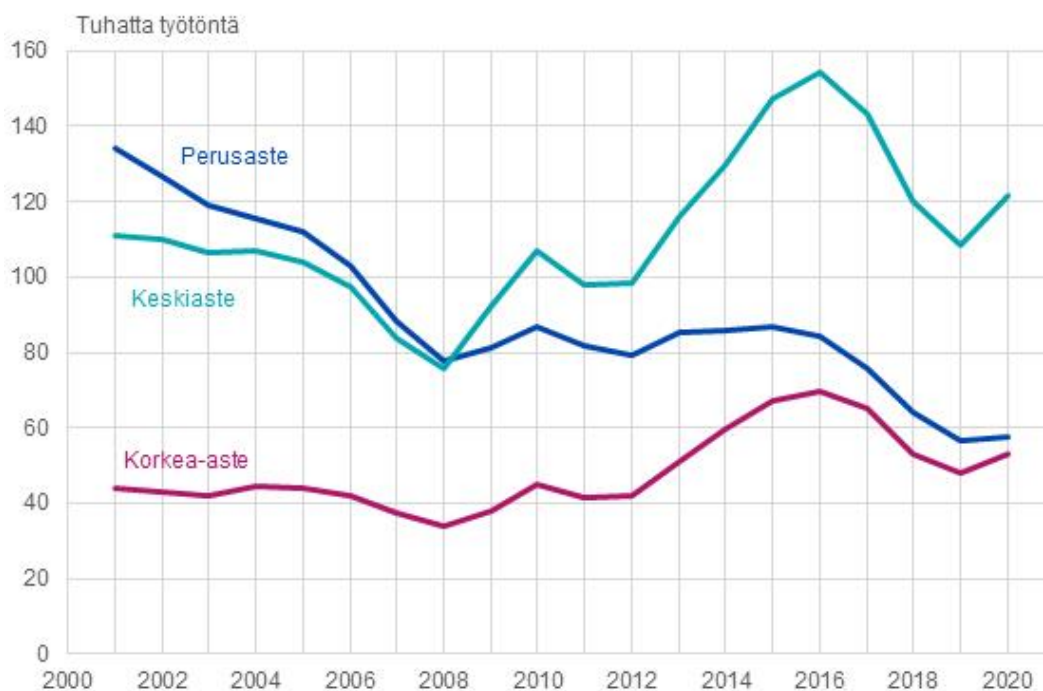

Kuvio 10. Työttömyysaste koulutusasteittain 25–64-vuotiaiden ikäluokassa 1995–2019 (Employment and unemployment (LFS), Eurostat)

Kuvio 11. Perusasteen suorittaneiden 25–64-vuotiaiden työttömyysaste sukupuolittain 1995–2019 (Employment and unemployment (LFS), Eurostat)

Työ- ja elinkeinoministeriön työnvälitystilasto antaa käsityksen maaliskuussa 2020 puhjennun koronakriisin ensivaikutuksista perusasteen suorittaneiden työttömyyteen. Yhteensä 57 800 perusasteen suorittanutta oli ilmoittautunut työvoimatoimistoon työttömäksi maaliskuun lopussa 2020 (kuviokuva 12). Tämä työttömien lukumäärä ei sisällä lomautettuja. Vuotta aiemmin matalasti kouluttautuneita työttömiä oli 1 300 vähemmän. Keskiasteen tutkinnon suorittaneiden työttömien määrä kasvoi maaliskuussa voimakkaammin kuin pelkän perusasteen suorittaneiden. Lisäksi perusasteen suorittaneiden työttömien lukumäärä on laskenut trendinomaisesti 2000-luvun alusta. Nämä molemmat havainnot selittyvät väestön koulutusrakenteen muutoksella: pelkän perusasteen koulutuksen suorittaneiden määrä on pienentynyt ja keskiasteen tutkinnon suorittaneiden noussut useita vuosikymmeniä (liitekuviokuva 1).

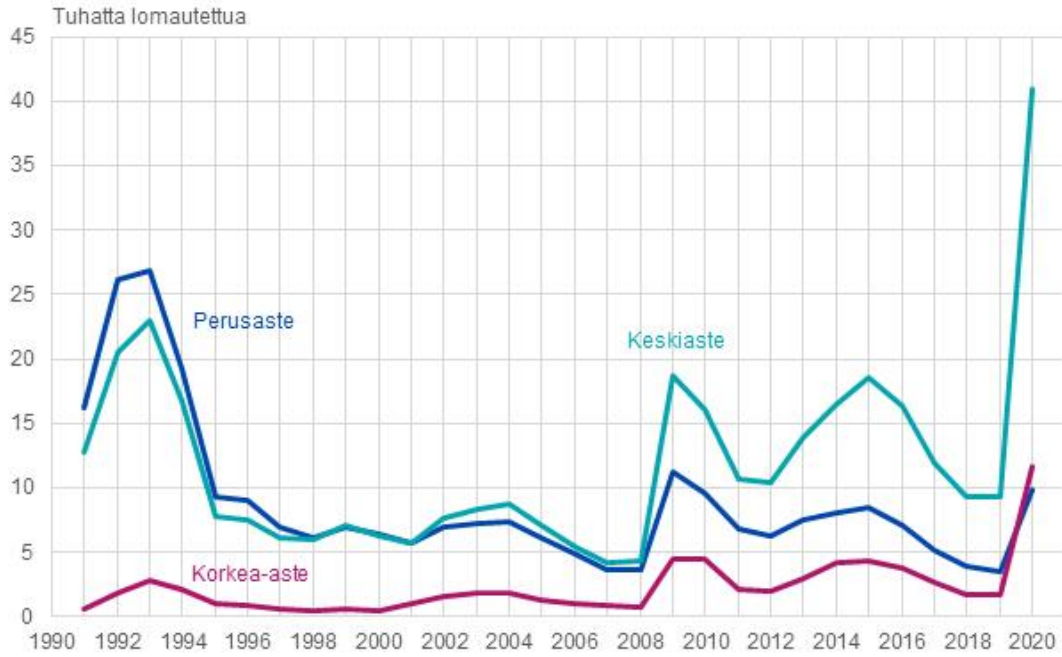

Kuvio 12. Työttömien lukumäärä maaliskuun lopussa koulutusasteittain 2001–2020 (Työnvälitystilasto, TEM)

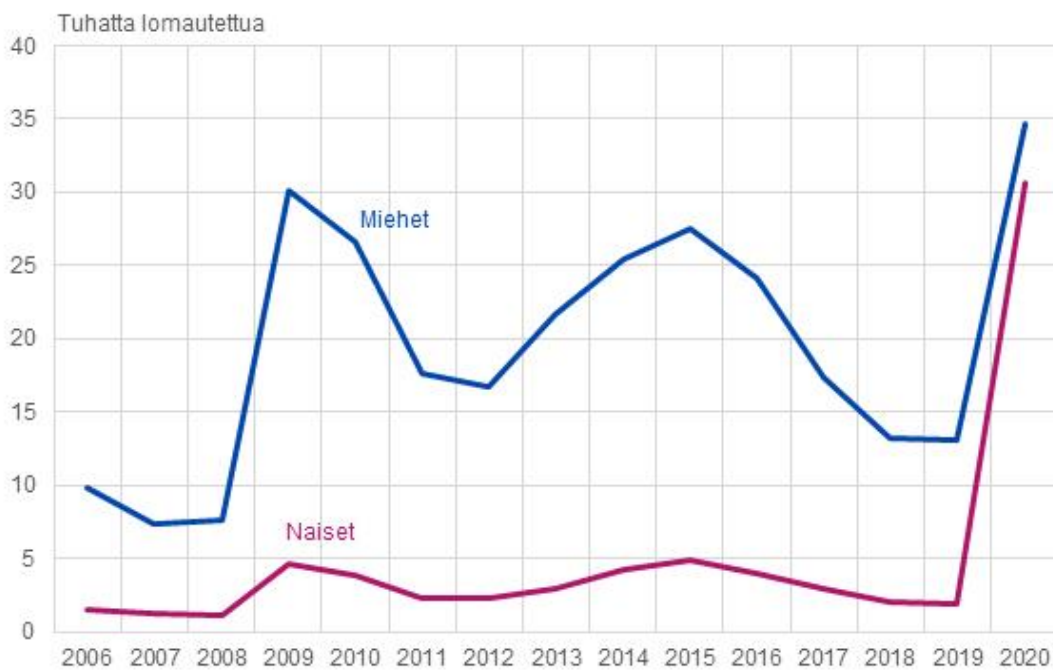
Koronakriisin vuoksi lomautukset kasvoivat kaikilla koulutusasteilla maaliskuussa 2020 vuotta aiempaan verrattuna (kuvio 13). Lomautettuna maaliskuussa 2020 oli 9 900 korkeintaan perusasteen suorittanutta. Vuotta aiemmin lomautettuja matalasti kouluttautuneita työntekijöitä oli 3 400. Näin ollen lomautettujen, pelkän perusasteen suorittaneiden määrä lähes kolminkertaistui edelliseen vuoteen verrattuna. Keskiasteen tutkinnon suorittaneiden lomautukset kasvoivat eniten koronakriisin vuoksi. Heitä oli lomautettuna 41 000 maaliskuun 2020 lopussa.

Korkeakoulutettujen lomautettujen määrä ylitti maaliskuussa 2020 ensimmäisen kerran perusasteen suorittaneiden lomautettujen määrän vuodesta 1991 alkavan tarkastelujakson aikana. Perusasteen suorittaneita lomautettuja on toistaiseksi ollut eniten vuonna 1993. Tuolloin lomautettuna oli 26 800 matalasti kouluttautunutta työntekijää, mikä on lähes 17 000 enemmän kuin maaliskuussa 2020.

Maaliskuun 2020 työnvälistystilasto ei sisällä erikseen tietoja lomautettujen miesten ja naisten määristä koulutusasteittain. Lomautettujen määrät sukupuolittain on silti saatavilla kaikkien TE-palveluihin ilmoittautuneiden osalta. Naisten lomautukset lisääntyivät maaliskuussa 2020 (kuvio 14). Miesten lomautukset ovat yleisempiä. Taloudellisesti vaikeina aikoina lomautettujen miesten määrä on siten yleensä kasvanut enemmän kuin naisten. Näin tapahtui muun muassa vuoden 2008 finanssikriisissä ja vuosien 2012–2015 taantumassa. Perusasteen suorittaneiden lomautukset ovat seuranneet korkeammin kouluttautuneiden lomautusten kehitystä (kuvio 13). Siten on perusteltua olettaa, että pelkän perusasteen suorittaneiden lomautukset jakautuvat samaan tapaan kuin lomautukset kaikkien työvoimapalveluihin ilmoittautuneiden tasolla. Perusasteen koulutuksen varassa olevien naisten lomautukset kasvoivat todennäköisesti suhteellisesti enemmän kuin miesten maaliskuussa 2020.

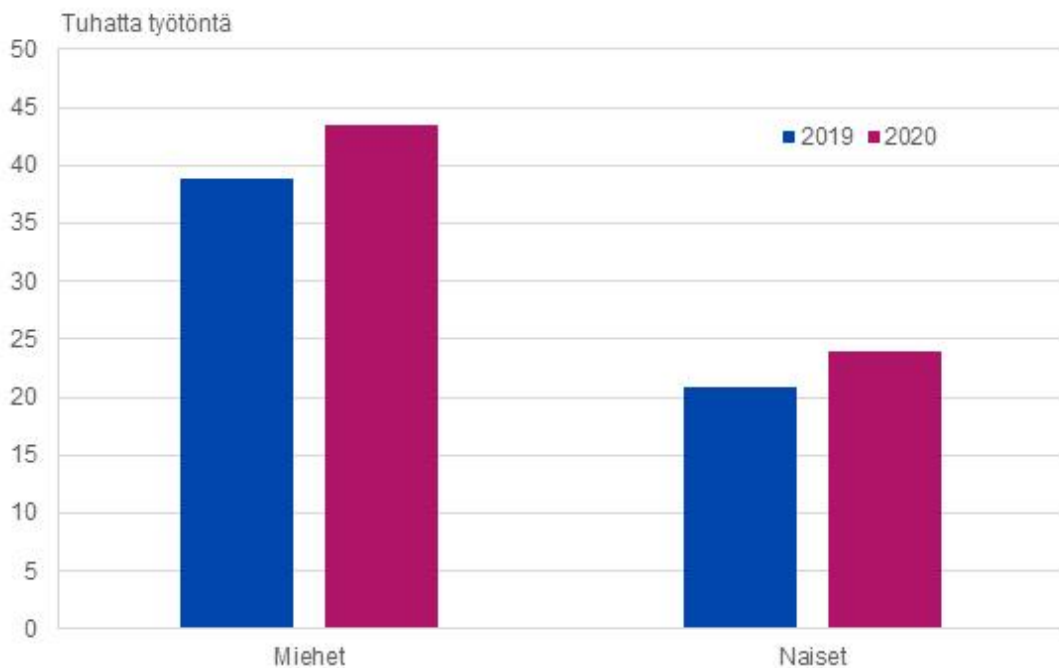
Kuvio 13. Lomautettujen määrä koulutusasteittain maaliskuun lopussa 1991–2020 (Työnvälitystilasto, TEM)

Kuvio 14. Lomautettujen määrä sukupuolittain maaliskuun lopussa 2006–2020, kaikki koulutusasteet (Työnvälitystilasto, TEM)

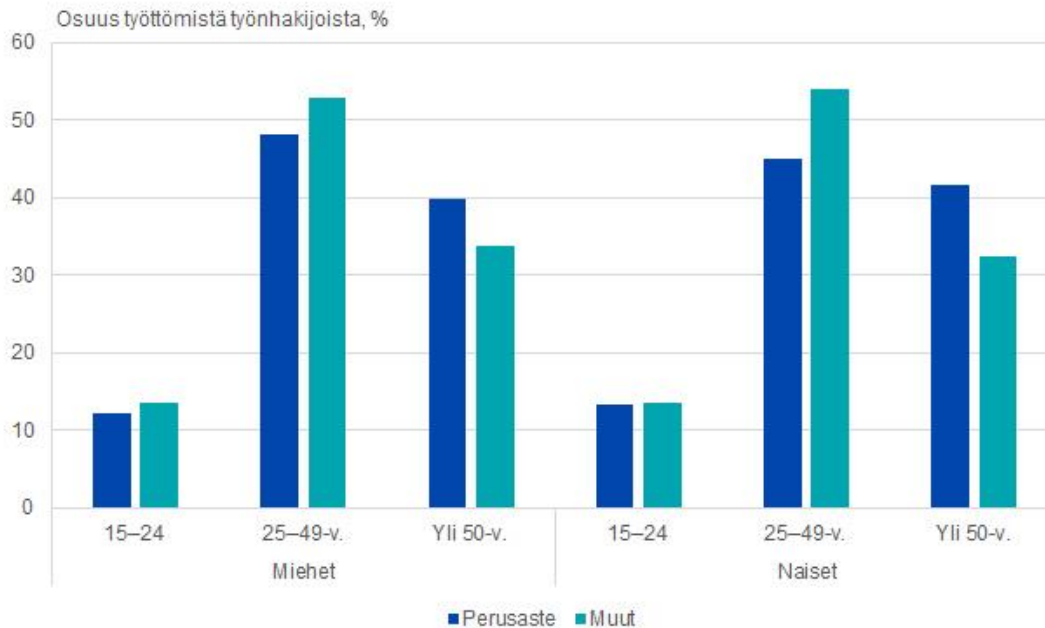
Työttömien ja lomautettujen yhteismäärän tarkasteleminen tarkoittaa käsitystä koronakriisin vaikutuksista matalasti kouluttautuneiden miesten ja naisten työllisyyteen. Työnvälitystilastossa on raportoitu työttömien ja lomautettujen yhteismäärä koulutusasteittain ja sukupuolittain. Yksinkertaisuuden vuoksi näistä

kahdesta erilaisesta työnhakijoiden ryhmästä käytetään termiä työtön työnhakija. Korkeintaan perusasteen suorittaneita työttömiä ja lomautettuja miehiä oli lähes kaksi kertaa enemmän kuin naisia sekä maaliskuussa 2019 että 2020 (kuvio 15). Työ- ja elinkeinotoimistoon työttömäksi työnhakijaksi ilmoittautuneita miehiä oli 45 500 ja naisia 23 900 maaliskuun 2020 lopussa. Vuotta aiemmin vastaavana ajankohtana työtä hakevia pelkän perusasteen suorittaneita miehiä oli 4 600 vähemmän. Työttömiksi työnhakijoiksi määriteltyjen miesten määrä kasvoi siten 12 prosentilla vuoden takaisesta. Työttömäksi ilmoittautuneita naisia oli 3 100 vähemmän maaliskuussa 2019 kuin maaliskuussa 2020. Näin ollen työttömiksi työnhakijoiksi ilmoittautuneiden ja matalasti kouluttautuneiden naisten määrä kasvoi vuoden aikana 17 prosentilla, suhteellisesti enemmän kuin miesten. Tämänkin tarkastelun perusteella vaikuttaa, että korkeintaan perusasteen koulutuksen suorittaneiden lomautukset ovat kohdistuneet ennen kaikkea naisiin.

Kuvio 15. Korkeintaan perusasteen suorittaneet työttömät työnhakijat sukupuolen mukaan maaliskuun lopussa 2019 ja 2020 (Työnvälitystilasto, TEM)

Suurin osa perusasteen suorittaneista työttömistä miehistä on 25–49-vuotiaita (kuvio 16, vrt. taulukko 1). Työtä hakevista opintonsa perusasteeseen päättäneistä naisista pääosa kuuluu tähän samaan ikäluokkaan. Perusasteen suorittaneet työttömät miehet ja naiset ovat useammin yli 50-vuotiaita kuin korkeammin koulutetut työttömät työnhakijat. Naisilla koulutusluokkien välinen ero yli 50-vuotiaiden työttömien osuudessa on selvästi suurempi kuin miehillä. Matalasti kouluttautuneista työtä hakevista naisista 42 prosenttia oli täyttänyt 50 vuotta. Korkeammin koulutetuista työttömistä naisista puolestaan 32 prosenttia oli 50-vuotiaita tai yli 50-vuotiaita.

Kuvio 16. Korkeintaan perusasteen suorittaneet työttömät työnhakijat iän ja sukupuolen mukaan maaliskuun 2020 lopussa (Työnvälitystilasto, TEM)

Tutkintoon johtava opiskelu

Vuonna 2018 kaikista uusista opiskelijoista 43 prosenttia oli suorittanut korkeintaan perusasteen tutkinnon (taulukko 3). Lukiokoulutuksen uusista opiskelijoista 97 prosenttia oli suorittanut aiemmin korkeintaan perusasteen koulutuksen. Ammatillista perustutkintoa suorittavista uusista opiskelijoista puolestaan 59 prosenttia ei ollut suorittanut aiemmin muuta kuin perusasteen koulutuksen.

Uusista opiskelijoista, jotka aloittivat ylempään korkeakoulututkintoon johtavissa opinnoissa aloittaneista, on tilastoitu perusasteen koulutuksen varassa oleviksi jopa 18 prosenttia. Korkeintaan perusasteen suorittaneiden kanssa samaan ryhmään tilastoidaan opiskelijat, joiden aiemmin suoritettu tutkinto on tuntematon. Tällöin ylempään korkeakoulututkintoon johtavaan opiskelupaikkaan oikeuttava tutkinto on tavanomaisimmin suoritettu ulkomailla.

Aiemmin vain perusasteen tutkinnon suorittaneista uusista opiskelijoista suurin osa suorittaa ammatillista perustutkintoa (53 prosenttia kaikista uusista korkeintaan perusasteen koulutuksen suorittaneista opiskelijoista). Toiseksi yleisimmin opinnot aloitetaan lukiossa (37 prosenttia kaikista aiemmin vain perusasteen tutkinnon suorittaneista opiskelijoista).

Taulukko 3. Uudet opiskelijat aiemman tutkinnon ja koulutuksen mukaan 2018
(Koulutukseen hakeutuminen 2018, Tilastokeskus)

	Uudet opiskelijat yhteensä	Aikaisempi tutkinto: peruskoulu tai aikaisempi koulutus tuntematon	Osuus uusista opiskelijoista, %
Lukiokoulutus	35 077	34 081	97
Ammatillinen perustutkinto	82 299	48 831	59
Ammattitutkinnot	27 207	5 295	20
Erikoisammattitutkinnot	10 550	599	6
Ammattikorkeakoulutus, päivätoteutus	24 757	1 774	7
Ammattikorkeakoulutus, monimuotototeutus	7 613	252	3
Ylempi ammattikorkeakoulututkinto	4 850	111	2
Alempi korkeakoulututkinto	16 341	179	1
Ylempi korkeakoulututkinto	6 450	1 175	18
Yhteensä	215 144	92 297	43

Toisen asteen opinnot tavanomaista vanhemmalla iällä aloittavia pelkän perusasteen varassa olevia miehiä on suhteellisen paljon (taulukko 4). Vuonna 2018 yli puolet uusista lukiokoulutuksen ja ammatillisen perustutkinnon opiskelijoista oli 18–44-vuotiaita miehiä, jotka olivat suorittaneet aiemmin vain perusasteen koulutuksen. Sekä lukion että ammatillisten perusopintojen aloittaneita on luonnollisesti sitä enemmän, mitä nuoremmista miehistä ja naisista on kyse. Ikäluokassa 35–44-vuotiaat silti vielä yli kolmannes uusista miesopiskelijoista on suorittanut aiemmin pelkän perusasteen koulutuksen. Samanikäisistä toisen asteen opintonsa aloittaneista naisistakin lähes kolmannes oli aiemmin suorittanut vain perusasteen.

Taulukko 4. Lukiokoulutuksen ja ammatillisen perustutkinnon uudet opiskelijat vuonna 2018 (Opetushallinnon tietopalvelu Vipunen)

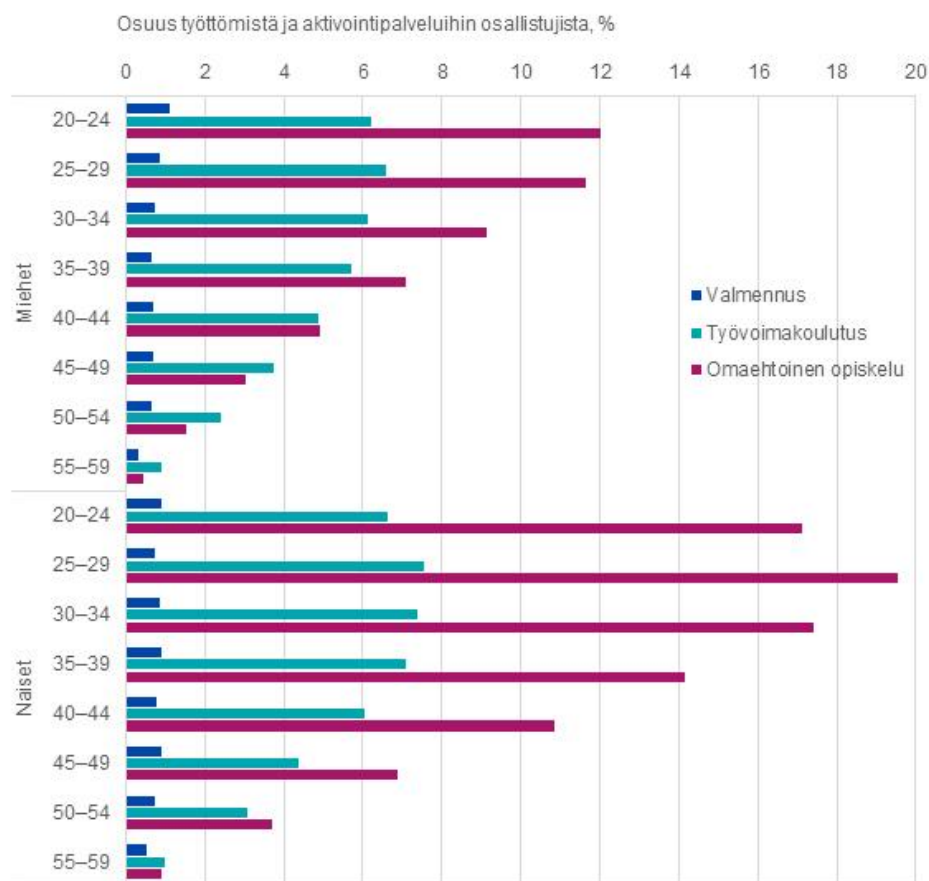
	18–24	25–34	35–44	Yhteensä
Miehet				
Uudet opiskelijat yhteensä	11 076	8 217	4 512	23 805
Uudet, vain perusasteen suorittaneet opiskelijat	7 869	3 708	1 749	13 326
Perusasteen suorittaneiden osuus, %	71	45	39	56
Naiset				
Uudet opiskelijat yhteensä	12 285	9 729	6 207	28 221
Uudet, vain perusasteen suorittaneet opiskelijat	7 266	3 603	1 935	12 804
Perusasteen suorittaneiden osuus, %	59	37	31	45

Työvoimakoulutus, valmennus ja omaehtoinen opiskelu työttömyysetuudella

Työvoimapolitiittisten koulutuspalveluiden käytöstä on saatavilla tiedot kaikkien TE-toimistoihin ilmoittautuneiden osalta. Työ- ja elinkeinoministeriön maaliskuun 2020 työttömyystilaston perusteella omaehtoinen opiskelu on suosituin työvoimapolitiittisista koulutuspalveluista (kuvio 17). Naiset opiskelevat huomattavasti yleisemmin omaehtoisesti työttömyysetuudella kuin miehet. Erityisen suosittua omaehtoinen opiskelu on 20–44-vuotiaiden naisten joukossa. Useimmat omaehtoisesti opiskelevat naiset ovat 25–29-vuotiaita, miehet puolestaan 20–24-vuotiaita. Työssäkäyntitilaston mukaan näitä ikäluokkia vastaavissa ryhmissä korkeintaan perusasteen suorittaneiden naisten ja miesten opiskelu on yleisintä (taulukko 1).

Työvoimakoulutukseen osallistuminen on niukasti suositumpaa naisilla kuin miehillä. Työvoimakoulutuksen suosio on suhteellisen vakaa molemmilla sukupuolilla 20 ja 44 ikävuoden välillä. Vähintään 50 vuotta täyttäneistä työttömistä ja aktivointipalveluiden piirissä olevista miehistä suurempi osuus osallistuu työvoimakoulutukseen kuin opiskelee omaehtoisesti.

Työvoimapolitiittisten tarjoamiin valmennuksiin osallistuminen ei ole kovin yleistä. Miehet ja naiset osallistuvat niihin lähes yhtä yleisesti kaikissa ikäluokissa.

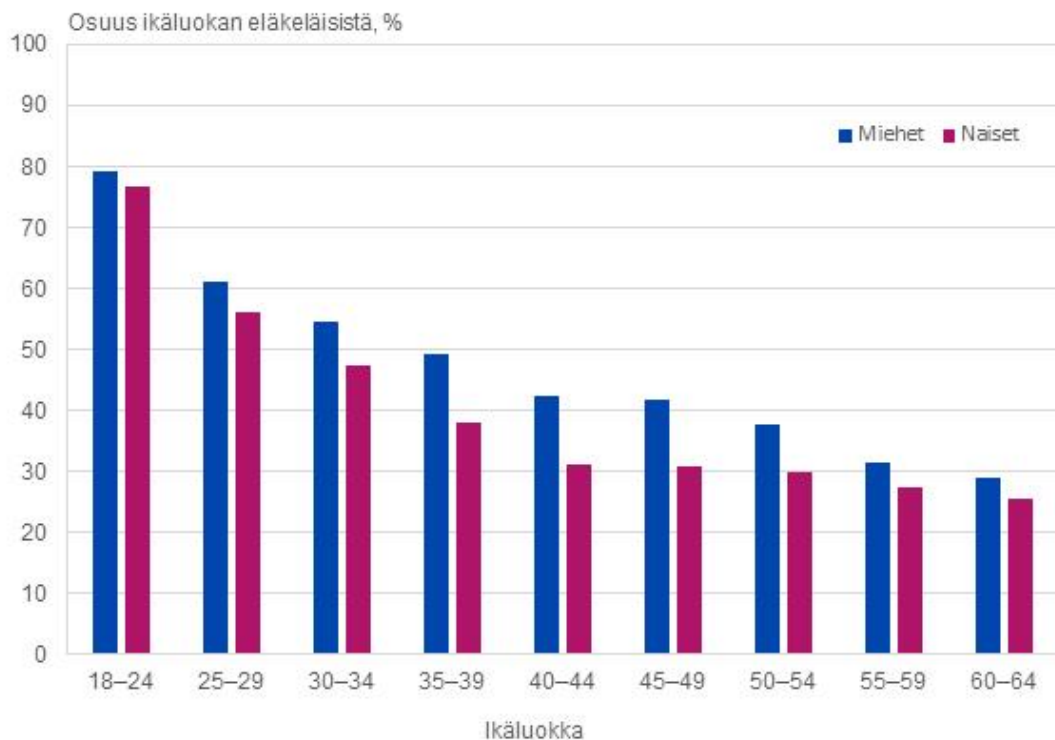

Kuvio 17. Valmennukseen ja työvoimakoulutukseen osallistuvien sekä omaehtoisesti työttömyysetuudella opiskelevien osuus työttömistä työnhakijoista ja aktivointipalveluihin osallistujista iän ja sukupuolen mukaan maaliskuun lopussa 2020, kaikki koulutusasteet (Työttömyystilasto, TEM)

Työkäiset eläkeläiset

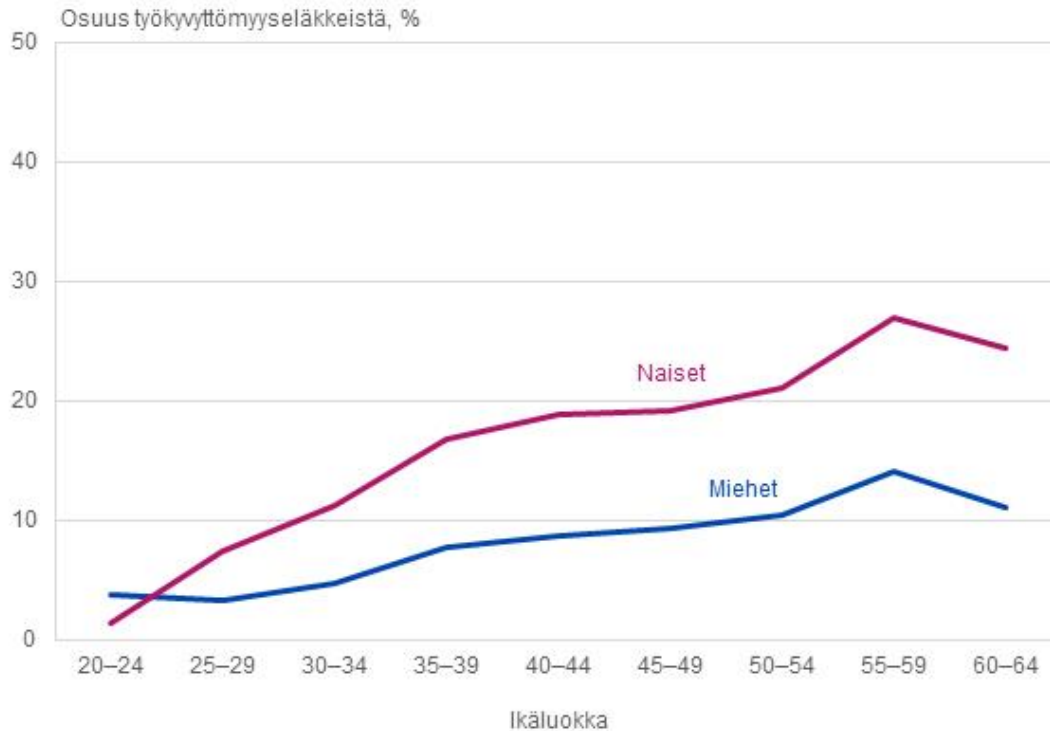
Eläkkeellä olevat, 16–64-vuotiaat miehet ja naiset ovat käytännössä työkyvyttömyyseläkkeellä. Korkeintaan perusasteen suorittaneet muodostavat merkittävän osan kaikista nuorimpien ikäluokkien eläkeläisistä (kuvio 18). Nuorimpaan, 18–24-vuotiaiden ikäluokkaan, kuuluvista ja eläkkeellä olevista miehistä 79 prosenttia oli suorittanut korkeintaan perusasteen. Samaan ikäluokkaan kuuluvista eläkkeellä olevista naisista perusasteen suorittaneita oli 77 prosenttia. Ikäluokassa 25–29-vuotiaat yli puolet eläkkeellä olevista miehistä ja naisista ovat matalasti koulutettuja (61 prosenttia miehistä, 56 prosenttia naisista). Perusasteen suorittaneiden eläkeläisten osuus tasoittuu 40 ikävuodesta alkaen. Kaikissa ikäluokissa korkeintaan perusasteen suorittaneet miehet edustavat suurempaa osuutta oman sukupuolensa mukaisista eläkeläisistä kuin naiset.

On syytä huomata, että ikäluokassa 18–24-vuotiaat harva on vielä ehtinyt suorittaa korkeakoulututkintoa. Tämän vuoksi korkeintaan perusasteen suorittaneiden eläkeläisten osuus on suuri tässä ikäluokassa. Matalasti koulutautuneiden eläkeläisten osuus tasoittuu vanhemmissa ikäluokissa, kun korkeamman koulutustason suorittaneita miehiä ja naisia siirtyy työkyvyttömyyseläkkeelle.

Kuvio 18. Korkeintaan perusasteen suorittaneiden osuus kaikista eläkeläisistä ikäluokan ja sukupuolen mukaan (Työssäkäyntitilasto 2017, Tilastokeskus)

Osatyökyvyttömyyseläkkeet ovat 25–64-vuotiailla naisilla yleisempiä kuin miehillä (kuvio 19). Tähän laajaan ikäryhmään kuuluvien naisten työkyvyttömyyseläkkeistä 23 prosenttia on osatyökyvyttömyyseläkkeitä. Vastaavasti 25–64-vuotiaiden miesten työkyvyttömyyseläkkeistä 11 prosenttia on osatyökyvyttömyyseläkkeitä. Yleisintä osatyökyvyttömyys on työuran loppupuolella, 55–59 vuoden iässä.

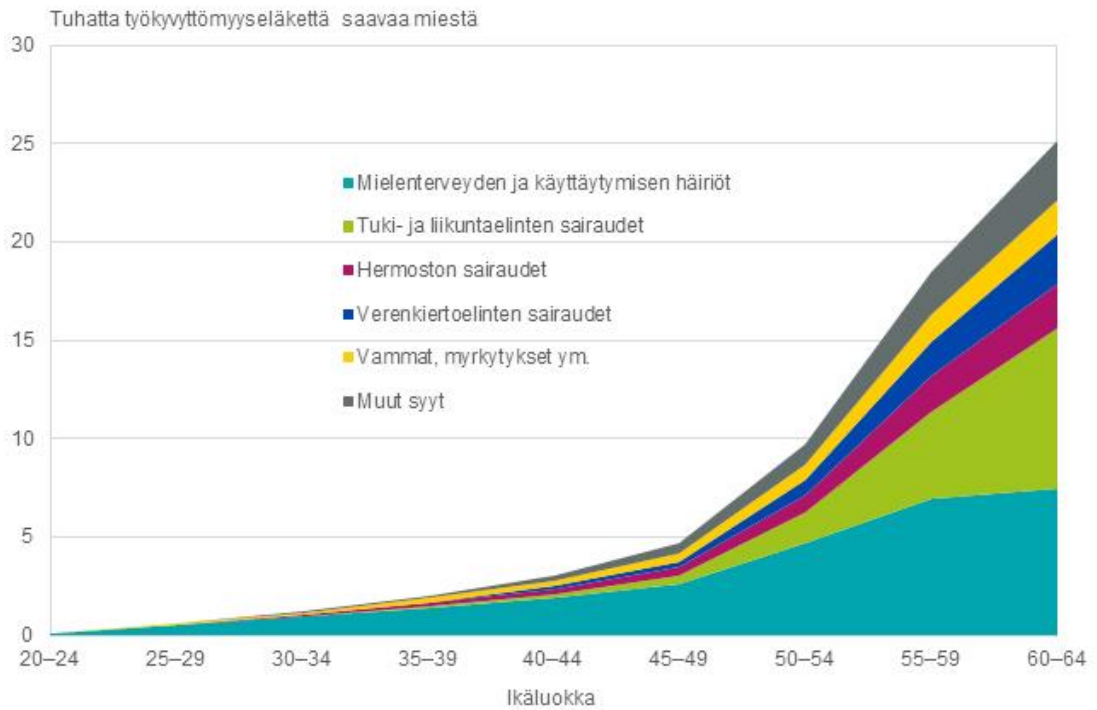

Kuvio 19. Työkyvyttömyyseläkettä saaneet miehet iän ja sairaus pääryhmän mukaan 2019 (Eläketurvakeskus)

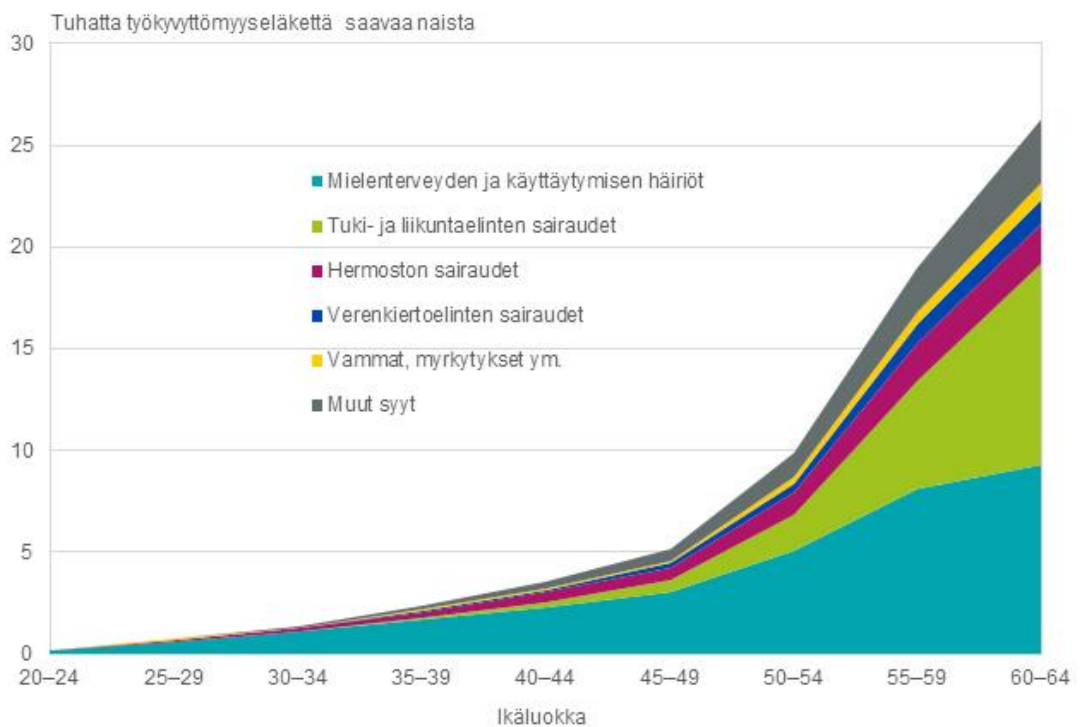
Tyypillisin työkyvyttömyyden syy 20–64-vuotiailla on mielenterveyden häiriöt. Miehistä 41 prosentille työkyvyttömyyseläke oli myönnetty tästä syystä vuonna 2019 (kuvio 20). Naisista taas mielenterveyden syistä työkyvyttömyyseläkkeellä oli 46 prosenttia (kuvio 21). Erityisen yleisiä mielenterveyden häiriöt ovat nuorimmissa ikäluokissa. Vuonna 2019 työkyvyttömyyseläkettä saaneista 20–24-vuotiaista miehistä 79 prosentilla perusteena oli mielenterveyden häiriöt, 20–34-vuotiaista miehistä 80 prosentilla. Työkyvyttömyyseläkettä saaneista 20–24-vuotiaista naisista 85 prosentilla oli mielenterveydellisiä ongelmia. Ikäluokkaan 20–34-vuotiaat kuuluvista naisista mielenterveyden häiriöitä oli 79 prosentilla. Alle 55-vuotiaista työkyvyttömyyseläkettä saaneista miehistä kaikkiaan 57 prosentilla oli jonkinlainen mielenterveyden häiriö, naisista taas 60 prosentilla. Yli 55-vuotiaalla miehillä mielenterveydelliset ongelmat olivat työkyvyttömyyseläkkeen syy 33 prosentissa tapauksista. Samanikäisistä naisista 38 prosenttia oli eläkkeellä mielenterveyden häiriön vuoksi.

Suurin osa nuorimmista eläkeläisistä (18–29-vuotiaat) on suorittanut korkeintaan perusasteen tutkinnon (kuvio 18). Siten heidän mahdollisen jatkokoulutautumisensa tai työllistymisensä esteenä on tyypillisesti mielenterveydelliset ongelmat. Työkyvyttömyyseläkettä saavat naiset ovat useammin osatyökyvyttömyyseläkkeellä. Siten on oletettavissa, että korkeintaan perusasteen suorittaneella, eläkkeellä olevalla naisella työkyky on osittain tallella useammin kuin miehillä.

Toinen merkittävä työkyvyttömyyseläkkeen syy niin miehillä kuin naisilla on tuki- ja liikuntaelinten sairaudet. Nämä vaivat alkavat yleistyä 55 vuotta täyttäneillä. Vuonna 2019 työeläkettä saaneista 55–64-vuotiaista miehistä oli tuki- ja liikuntaelinten sairauksista 29 prosentilla, naisista 34 prosentilla.

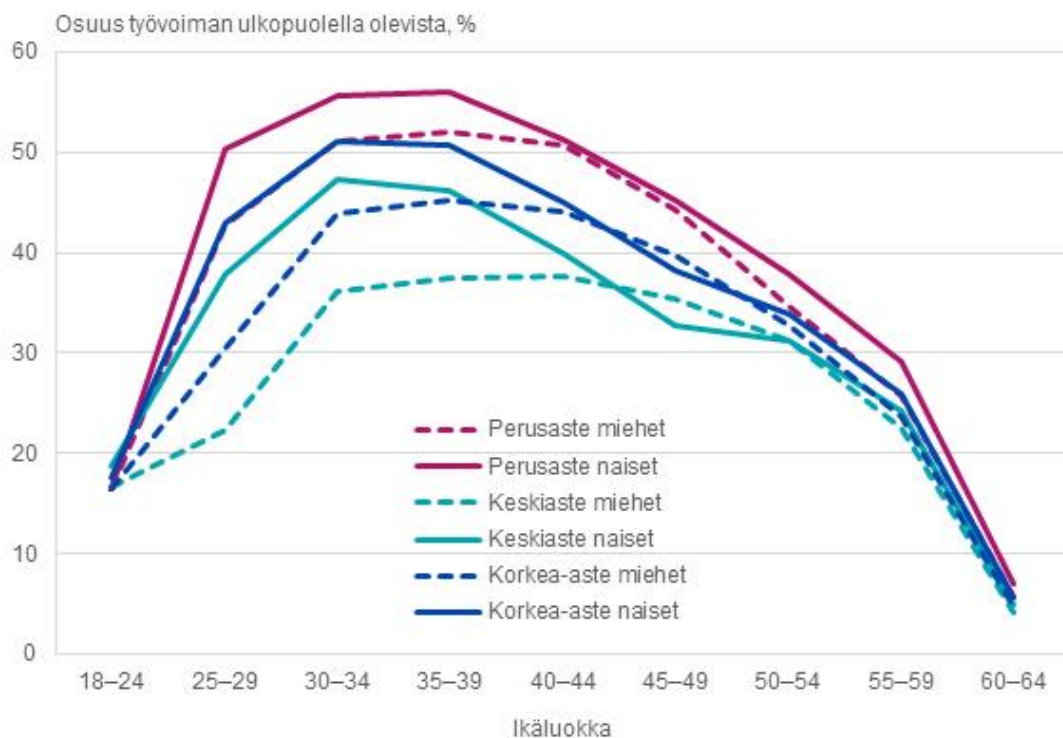
Kuvio 20. Työkyvyttömyyseläkettä saaneet miehet iän ja sairauspuoryhman mukaan 2019 (Eläketurvakeskus)

Kuvio 21. Työkyvyttömyyseläkettä saaneet naiset iän ja sairauspuoryhman mukaan 2019 (Eläketurvakeskus)

Muut työvoimaan kuulumattomat

Opiskelijoiden, eläkeläisten ja varusmiesten lisäksi työvoiman ulkopuolelle kuuluvat ne, joita ei työssäkäyntitilaston kriteerein pystytä määrittämään muihin ryhmiin kuuluviksi. Matalasti kouluttautuneet jäävät muita yleisemmin työvoiman ulkopuolelle muista syistä (kuvio 22). Kaikista työvoiman ulkopuolisiksi luettavista korkeintaan perusasteen suorittaneet naiset jättävät todennäköisimmin hakeutumatta työmarkkinoille muusta syystä (kuvio 22, vrt. taulukko 1). Muista syistä työvoimaan kuulumattomien osuus kaikista työvoiman ulkopuolisista on suurin 25–39-vuotiailla matalasti kouluttautuneilla naisilla: yli 50 prosenttia työvoiman ulkopuolella olevista pelkän perusasteen suorittaneista naisista ei opiskellut, suorittanut varusmiespalvelusta eikä ollut eläkkeellä vuonna 2017.

Kuvio 22. Muista syistä työvoiman ulkopuolella olevien osuus työvoiman ulkopuolisista koulutusasteen, iän ja sukupuolen mukaan (Työssäkäyntitilasto 2017, Tilastokeskus)

Eurostatin tietokannassa työvoiman ulkopuolelle jäämisen syytä on tilastoitu koko työikäisen väestön tasolla yksityiskohtaisemmin kuin Tilastokeskuksen työssäkäyntitilastossa. Näitä syitä ei ole eritelty koulutusasteittain. Niistä saa kuitenkin suuntaa antavan käsityksen, miksi muun työvoiman ulkopuolella olevat perusasteen koulutuksen suorittaneet eivät hae töitä. Kuvioon 23 on poimittu tiedot, kuinka suuri osuus työvoiman ulkopuolella olevista jättää hakematta töitä tietyistä valikoiduista syistä.

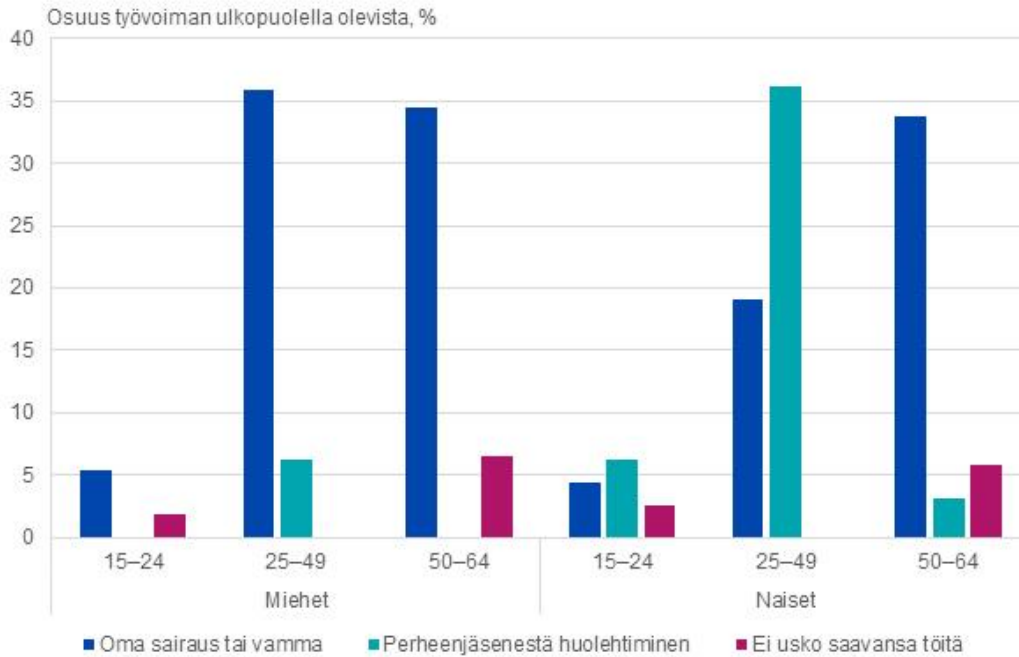
Koko työikäisen väestön tasolla merkittävä syy olla hakematta töitä on oma sairaus tai vamma. Yhteensä 32 prosenttia 20–64-vuotiaista miehistä oli oman sairauden tai vamman vuoksi työmarkkinoiden ulkopuolella vuonna 2019. Samanikäisistä naisista 23 prosenttia oli työvoiman ulkopuolella terveyssyistä. Terveystilansa vuoksi työvoiman

ulkopuolella olevia miehiä on eniten 25–49-vuotiaiden ja 50–64-vuotiaiden ryhmissä. Näistä nuorempaan ikäluokkaan kuuluvista miehistä 11 prosenttia on suorittanut pelkän perusasteen koulutuksen (kuvio 24). Vanhemman ikäluokan miehistä 3 prosenttia oli päättänyt opintonsa perusasteeseen. Naisilla oma sairaus tai vamma on merkittävin syy olla hakematta töitä 50–64-vuoden iässä. Tämän ikäisistä muun työvoiman ulkopuolelle kuuluvista naisista 3 prosenttia on käynyt vain perusasteen koulutuksen.

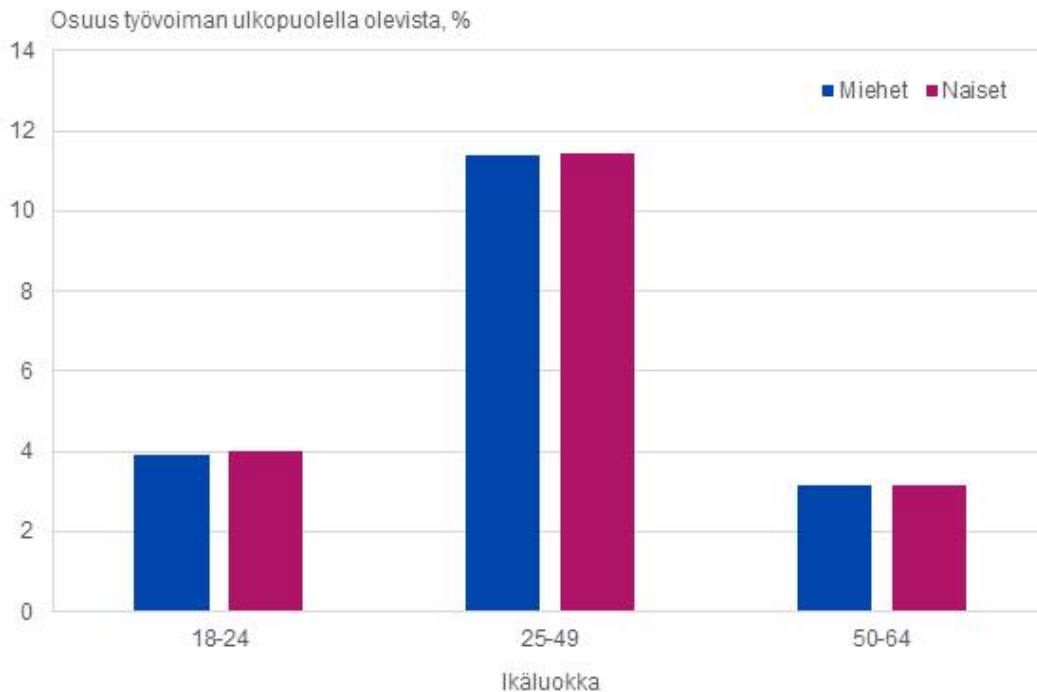
Vuonna 2019 kaikista 20–64-vuotiaista naisista 20 prosenttia oli työvoiman ulkopuolella hoitaakseen perheenjäseniä, joko lasta tai aikuista, jonka toimintakyky on rajoittunut. Samaan laajaan ikäryhmään kuuluvista miehistä vain 3 prosenttia oli työvoiman ulkopuolella perhesyistä. Perheenjäsenen hoitamisen vuoksi työvoiman ulkopuolelle jättäytyään useimmiten 25–49 vuoden iässä. Tämän ikäisistä työvoiman ulkopuolella olevista naisista 36 prosenttia huolehtii perheestä, miehistä 6 prosenttia. Kaikista muista syistä työvoiman ulkopuolella olevista 25–49-vuotiaista naisista 11 prosenttia on korkeintaan perusasteen suorittaneita (kuvio 24). Muissa ikäluokissa perhesyiden vuoksi työvoiman ulkopuolelle kuuluvia miehiä on niin vähän, ettei tarkkoja lukuja julkaista.

Pieni osa työikäisestä väestöstä jättäytyy työvoiman ulkopuolelle, koska he eivät usko löytävänsä töitä. Ikäluokkaan 20–64-vuotiaat kuuluvista miehistä yhteensä 4 prosenttia ja naisista 3 prosenttia ei usko löytävänsä töitä. Tämän käsityksen perusteella töitä jättää hakematta lähinnä nuoret ja vähintään 50-vuotiaat. Ikäluokan 25–49-vuotiaat tietoja ei ole julkaistu sukupuolittain pienen havaintomäärän vuoksi.

Opiskelun, varusmiespalveluksen ja eläkkeellä olon lisäksi oma sairaus tai vamma on todennäköisin syy sille, että korkeintaan perusasteen suorittaneet miehet eivät kuulu työvoimaan. Tämä johtopäätös koskee kaikenikäisiä työvoiman ulkopuolelle kuuluvia matalasti kouluttautuneita miehiä. On perusteltua olettaa, että nuoret perusasteen koulutuksen varassa olevat naiset ovat päätyneet työmarkkinoiden ulkopuolelle usein perhesyistä. Vähintään 50-vuotiailla, muun työvoiman ulkopuolella olevilla ja matalan koulutuksen suorittaneilla naisilla terveyssyyt ovat johtaneet siihen, että he eivät ole työmarkkinoiden käytettävissä.

Kuvio 23. Työvoiman ulkopuolella olevien osuudet valikoitujen syiden, iän ja sukupuolen mukaan 2019, kaikki koulutusasteet (Employment and unemployment (LFS), Eurostat)

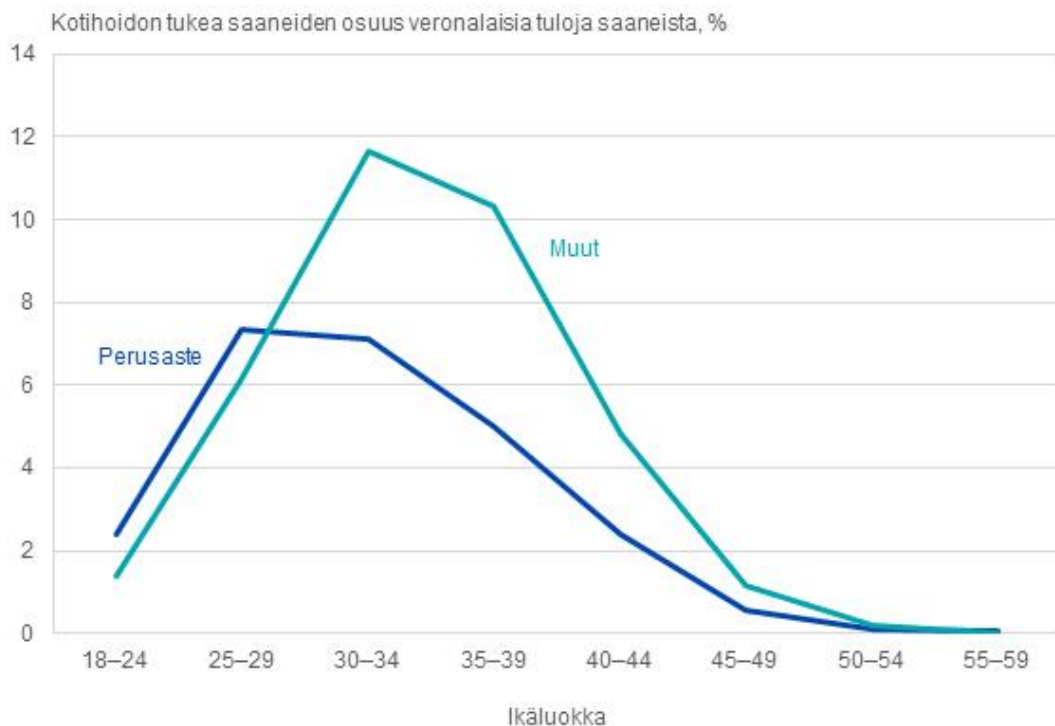
Kuvio 24. Muista syistä työvoiman ulkopuolella olevien korkeintaan perusasteen suorittaneiden osuus kaikista työvoiman ulkopuolisista iän ja sukupuolen mukaan (Työssäkäyntitilasto 2017, Tilastokeskus)

Työn ja perheen yhteensovittaminen

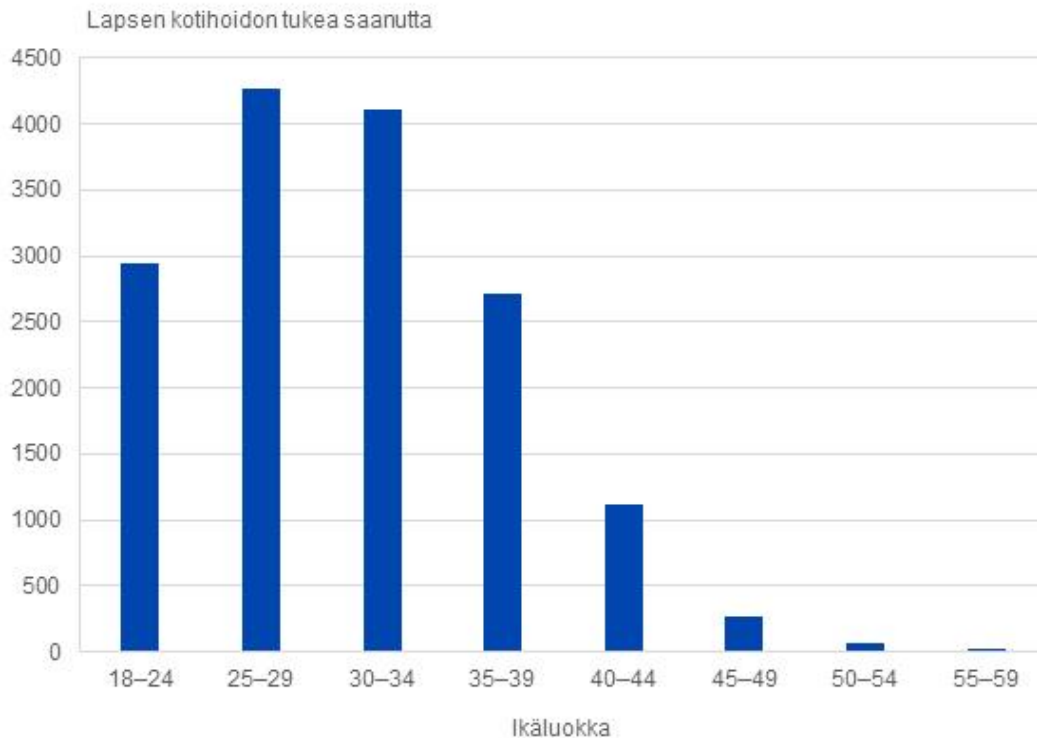
Verohallinnon tietojen mukaan korkeintaan perusasteen suorittaneet saavat lapsen kotihoidontukea useammin nuorina, 18–25 vuoden iässä, kuin korkeammin koulutetut (kuvio 25). Yleisimmin matalasti kouluttautuneet saavat kotihoidontukea 25–34 vuoden iässä. Ikäluokassa 25–29-vuotiaat kotihoidon tuen saajia oli 4 300 ja ikäluokassa 30–34-vuotiaat 4 100 vuonna 2018 (kuvio 26). Perusasteen varassa olevien naisten työllisyysaste on matalimmillaan näissä samoissa ikäluokissa (vrt. kuvio 4). Työllisyysaste nousee 40 ikävuodesta alkaen. Tässä iässä kotihoidontuen saajien määrä laskee.

Verohallinto ei ole julkaissut lapsen kotihoidon tuen saaneiden perusasteen varassa olevien miesten ja naisten määriä erikseen, koska toisessa ryhmässä havaintoja on alle viisi. Tästä on pääteltävissä, että lapsen kotihoidon tukea vuonna 2018 saaneet perusasteen suorittaneet ovat muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta naisia. Yhteensä lapsen kotihoidon tukea sai 15 500 matalasti kouluttautunutta vuonna 2018.

Lapsen kotihoidontukea saaneiden määrä ei kuvaa kokonaisuudessaan sitä, kuinka moni korkeintaan perusasteen suorittanut hoitaa pääasiallisesti lasta kotona. Vastasyntyneen lapsen kanssa kotona olevat saavat äitiyspäivärahaa, jonka saajista ei ole saatavissa erillistä tietoa. Verohallinnon tietokannassa äitiyspäivärahan saajat on yhdistetty samaan luokkaan työmatkoistaan päivärahaa saaneiden kanssa. Toisaalta verovuoden aikana sama etuuden saaja voi saada sekä äitiyspäivärahaa että lapsen kotihoidon tukea.

Kuvio 25. Lapsen kotihoidontukea saaneiden osuus veronalaisia tuloja saaneista koulutusasteen ja iän mukaan 2018 (Verohallinto)

Kuvio 26. Lapsen kotihoidontukea saaneiden korkeintaan perusasteen suorittaneiden lukumäärä 2018 (Verohallinto)

Työllisiä perusasteen koulutuksen suorittaneita käsittelevässä luvussa todettiin työmarkkinoiden murroksen heikentäneen erityisesti matalasti kouluttautuneiden naisten työllisyyttä. Tässä luvussa esiteltyjen tietojen perusteella vaikuttaa siltä, että nuorten perusasteen varaan jääneiden naisten matala työllisyysaste selittyy osin lisäksi sillä, että he hoitavat perhettä kotona. Sorsan ja Rotkirchin laatiman Väestöliiton vuoden 2020 perhebarometrin mukaan perusasteen suorittaneilla työllisillä lapsiperheiden vanhemmilla on heikoimmat mahdollisuudet muuttaa työn alku- ja päättymisaikoja lasten hoidon järjestämiseksi (ks. myös Nieminen 2019). Vuonna 2018 työaikajoustoja ei ollut käytettävissä 33 prosentilla matalasti kouluttautuneista vanhemmista. Mahdollisuudet työaikajoustoihin ovat heikentyneet ajan mittaan. Vuonna 2010 työaikojen mukauttaminen perheen tarpeiden mukaan ei onnistunut 20 prosentilla perusasteen suorittaneista työllisistä vanhemmista. Jos työn ja perheen yhteensovittaminen on matalasti kouluttautuneille naisille vaikeaa, he ovat voineet ratkaista ongelman jättäytymällä työmarkkinoiden ulkopuolelle.

Yhteenveto ja keskustelu

Suomalaiset työmarkkinat ovat jakautuneet vahvasti sukupuolen mukaan. Tämä jako heijastuu perusasteen koulutuksen varassa olevien miesten ja naisten työmarkkina-asemaan. Perusasteen koulutuksen varassa olevia miehiä on enemmän kuin naisia. Suurin osa matalasti kouluttautuneista miehistä ja naisista on työllisiä. Perusasteen koulutuksen varassa olevat miehet työskentelevät useimmiten palvelutehtävissä, teollisuudessa ja rakennusalailla. Naiset toimivat ylivoimaisesti yleisimmin palvelutehtävissä. Lisäksi matalasti kouluttautuneet naiset sijoittuvat usein sosiaali- ja terveysalalle sekä teolliseen työhön.

Korkeintaan perusasteen suorittaneiden työllisyystilanne on heikompi kuin korkeammin koulutettujen. Koulutusluokkien väliset erot työllisyysasteessa ovat naisilla suurempia kuin miehillä. Vaikka pelkän perusasteen varassa olevia miehiä on määrällisesti enemmän kuin naisia, heidän työllisyysasteensa on selvästi korkeampi. Alle 40-vuotiaiden matalasti kouluttautuneiden naisten työllisyystilanne on huono verrattuna saman koulutustaustan jakaviin miehiin. Lisäksi pelkän perusasteen suorittaneiden alle 40-vuotiaiden naisten työllisyysaste on matala suhteessa korkeammin koulutettuihin naisiin.

Matalimmin kouluttautuneet ovat useammin työttöminä kuin korkeamman tutkintotason saavuttaneet. Korkeintaan perusasteen suorittaneiden miesten ja naisten työttömyysasteiden välillä ei ole suurta eroa, mutta naisten työttömyys on hieman yleisempää. Maaliskuussa 2020 alkaneen koronakriisin vaikutukset kohdistuvat todennäköisesti voimakkaammin perusasteen suorittaneisiin naisiin kuin miehiin. Korkeintaan perusasteen koulutuksen suorittaneiden työttömien ja lomautettujen naisten yhteismäärä kasvoi suhteellisesti enemmän kuin miesten maaliskuun 2019 ja 2020 välillä.

Opiskelijat on yksi keskeisistä työvoiman ulkopuolelle kuuluvista ryhmistä. Nuorimmista, 18–24-vuotiaista korkeintaan perusasteen suorittaneista miehistä ja naisista suurin osa opiskelee. Naiset opiskelevat miehiä useammin. Varhaisaikuisuudessa ja aikuisuudessa toisen asteen opinnot aloittavat, aiemmin pelkän perusasteen suorittaneet suuntaavat pääsääntöisesti ammatillisiin opintoihin. Työmarkkinoiden kannalta osaamistaan päivittävät matalasti kouluttautuneet miehet ja naiset eivät muodosta ongelmaa, mikäli he opiskelevat taitoja, joille on kysyntää. Tässä artikkelissa selvitettiin lukiokoulutuksessa ja ammatillisessa perustutkinto-opetuksessa aloittaneiden uusien opiskelijoiden taustoja. Aiemmin korkeintaan perusasteen tutkinnon suorittaneiden koulutus- ja opintoalavalinnat rajautuivat tarkastelun ulkopuolelle.

Eläkeläiset on toinen tärkeä ryhmä, jonka jäsenet eivät ole työmarkkinoiden käytettävissä. Työkäiset päätyvät eläkkeelle käytännössä siksi, että heidän työkykynsä on heikentynyt. Mitä nuoremasta eläkeläisestä on kyse, sitä todennäköisemmin hän on päättänyt opintonsa perusasteeseen. Yleisin työkyvyttömyyden syy on mielenterveyden häiriöt. Mielenterveysongelmista kärsivät ennen kaikkea nuoret, sekä miehet että naiset. Naisten työkyky on useammin vielä osittain tallella kuin miehillä.

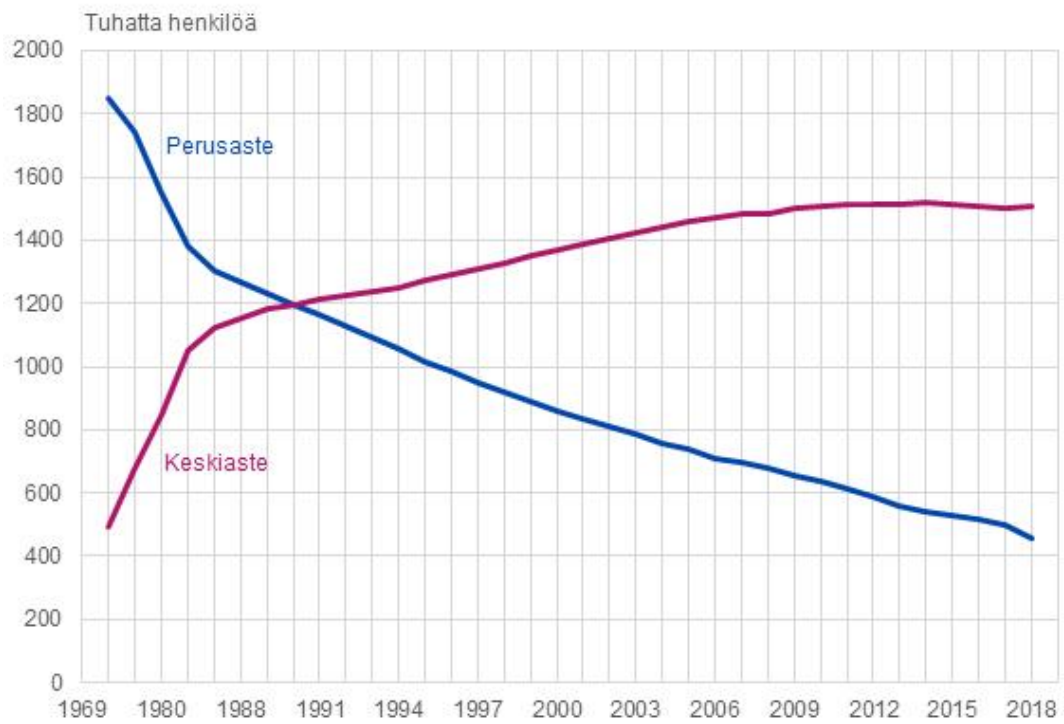
Opiskelun, varusmiespalveluksen ja työkyvyttömyyseläkkeen lisäksi työmarkkinoiden ulkopuolelle päädytään useista muista syistä. Kun tarkastellaan koko työikäistä väestöä, miehet ilmoittavat useimmiten oman sairauden tai vamman syyksi sille, etteivät he ole työmarkkinoiden käytettävissä. Alle 50-vuotiaat naiset taas jättäytyvät työvoiman ulkopuolelle pääasiallisesti huolehtiakseen perheestä.

Perusasteen koulutuksen varassa olevien työllisyyttä edistävien toimenpiteiden suunnittelussa on otettava huomioon se, että suomalaiset työmarkkinat ovat jakautuneet sukupuolen mukaan. Tämän artikkelin tulosten perusteella on syytä kiinnittää huomiota matalasti kouluttautuneisiin naisiin. Korkeintaan perusasteen suorittaneiden alle 40-vuotiaiden naisten työllisyys on heikentynyt selvästi reilun kymmenen viime vuoden aikana. Keskeinen syy muutoksen taustalla on työelämän murros, jonka vuoksi vähän kouluttautuneita naisia työllistäneet rutiininomaiset tuotantotyöt ovat kadonneet. Toisaalta esitettyjen tulosten pohjalta on perusteltua olettaa, että osalle pelkän perusasteen suorittaneista naisista työn ja perheen yhdistäminen on vaikeaa.

Lähteet

- Böckerman, P. & Vainiomäki, J. (2014). *Kutistuuko keskiluokka Suomessa?* Talous ja yhteiskunta 1/2014.
- Eläketurvakeskus (2020). *Työeläkkeensaajat*. Työeläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkkeensaajat sairauspääryhmittäin.
- Eurostat (2020). *Employment and unemployment* (Labour force survey).
- Husa, T. (2020). *Keitä ovat perusasteen koulutuksen varassa olevat?* Akava Works -artikkeli 3/2020.
- Kambur, O. & Pärnänen, A. (2017). *Määritelmämuutos vuosilta 2008–2009 näkyy pienten lasten äitien työllisyydessä*. Tieto ja trendit 23.3.2017. Haettu osoitteesta www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2017/tyollisyyden-mittaamisessa-tapahtunut-muutos-20082009-nakyy-pienten-lasten-aitien-tyollisyydessa/
- Kankaanranta, P. (2020). *Koulutus ja toimeentulo*. Akava Works -artikkeli 6/2020.
- Maczulskij, T. (2020). *Teknologinen kehitys ja katoava keskiluokka: Mihin työntekijät päätyvät?* Teollisuuden palkansaajat, raportti.
- Mitrunen, M. (2013). *Työmarkkinoiden polarisaatio Suomessa*. VATT muistiot 33.
- Nieminen, T. (2019). *Kumpi joustaa – työ vai perhe?* Tieto ja trendit 5.12.2019. Haettu osoitteesta www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2019/kumpi-joustaa-tyo-vai-perhe/
- Obstbaum, M. & Vanhala, J. (2016). *Polarisaatio Suomen työmarkkinoilla*. Euro ja Talous 5.12.2016. Haettu osoitteesta www.eurojatalous.fi/fi/2016/artikkelit/polarisaatio-suomen-tyomarkkinoilla/
- OECD (2012). *How well are countries educating young people to the level needed for a job and a living wage?* Education Indicators in Focus – 2012/07.
- Opetushallinnon tilastopalvelu Vipunen (2020). *Ammatillisen koulutuksen uusien opiskelijoiden ja opiskelijoiden korkein aikaisempi koulutus 2018*. Raportti.
- Opetushallinnon tilastopalvelu Vipunen (2020). *Lukiokoulutuksen aloittaneiden ja opiskelijoiden pohjakoulutus*. Raportti.
- Opetushallinnon tilastopalvelu Vipunen (2020). *Työlliset ammatin ja koulutuksen mukaan*. Raportti.
- Sorsa, T. & Rotkirch, A. (2020). *Työ ja perhe ne yhteen soppii? Vanhemmuuden ja työn yhteensovittaminen suomalaisissa lapsiperheissä*. Väestötutkimuslaitos, katsauksia E43/2020.
- TEM, työ- ja elinkeinoministeriö (2020). Työnvälitystilasto. Maaliskuu 2020.
- Tilastokeskus (2020). Suomen virallinen tilasto: Väestön koulutusrakenne.
- Tilastokeskus (2020). Suomen virallinen tilasto: Koulutukseen hakeutuminen.
- Tilastokeskus (2017). Suomen virallinen tilasto: Työssäkäyntitilasto.
- Verohallinto (2020). Tulot, vähennykset ja verot ikäluokittain ja koulutustason mukaan.

Liite

Liitekuvio 1. Perusasteen ja keskiasteen suorittaneiden lukumäärä 1970–2018 (Väestön koulutus rakenne, Tilastokeskus)